

ARISTOTELIS de Animo Libri III.

Ioachimo Peronio interprete : per Nicolaum
Grouchium correcti & emendati.

PARISIIS,

Apud Thomam Brumennium , sub Oliuæ
signo, è regione ædis diui Hilarij .

1560.

National Oceanic and Atmospheric Administration

ERRATA NOTICE

One or more conditions of the original document may affect the quality of the image, such as:

Discolored pages
Faded or light ink
Binding intrudes into the text

LASON
Imaging Contractor
12200 Kiln Court
Beltsville, MD 20704-1387
August 1, 2007

ARISTOTELIS DE ANIMO. LIB. I.

VM in rebus preclaris, quæque in honore & precio habentur, omnem scientiam numeremus, & aliam alia maiorem ac præstantiorem existimemus, vel quod certior sit, vel quod in rebus & præstantioribus, & maiorem admirationem excitantibus versetur, profecto his duabus de causis scientiam quæ de animo instituitur, in primis rectè collocabimus: videturque eius cognitio cum ad omnem veritatem, tum vel maximè ad naturæ cognitionem magnū afferre adiumentum, quippe cum animantium quasi fons quidam & principium sit. Propositum est autem nobis hoc loco primum naturam eius & essentiam cognoscere, deinde ea omnia quæ in eum conueniunt: quorum partim sunt propriæ animi affectiones, partim eo authore etiā animalibus conueniunt. Sed difficillimum est omnino aliquam de eo cognitionem persuasionemque sumere. Cum enim communis etiam multis aliis hæc sit quæstio, (de natura dico & essentia) fortasse cuiquam una quedam via & ratio esse videatur eorum omnium, quorum essentiæ instituimus cognitionem, quemadmodum etiā earum proprietatum quæ rebus ipsis accidunt, demonstratio. Itaque hæc querenda & inuestiganda ratio est. Quod si non est una & communis quedam ratio quæ in querenda rei natura cernatur, difficultior etiam hæc existit disputatio. Erit enim explican-

A ij

ARIST. DE ANIMO

dum quis cuiusque sit modus. Quod si perspicuum sit, utrum
demonstratio, an diuisio, an aliqua etiam alia docendi ratio
sit, tum sane existunt multæ difficultates erroresque in iis
exquirendis, quæ ad explicationem naturæ adhibentur.
Alia enim aliorum principia sunt: ut numerorum atque
planorum. Sed primum fortasse necessariò exponendum est,
quo in rerum genere versetur, & quid sit, id est, sitne ali-
quid & essentia, qualitas, quantitas, an aliqua alia earum
categoriarum, quas explicauimus. Hoc deinde docendum
est, sitne in iis quæ esse possunt, an in iis potius, quæ re ipsa
sunt. Nō enim parui refert. Videndum etiā est utrum ex
partibus constet, an in partes diuidi non posset: & utrum sit
omnis animus eiusdem speciei, necne. Si non unius speciei,
utrum specie, an genere differat. Hoc enim tempore qui lo-
quuntur ac querunt de animo, de solo humano querere vi-
dentur. Observandum etiā est, ne lateat nos, sitne eius una
ratio & definitio, quæ admodum animalis, an diuersa cu-
iusque, ut equi, ut canis, ut hominis, ut dei. Animal autem
commune aut nihil est, aut posterius, itēmq; si quid aliud
commune dicatur. Iam verò si multi animi non sunt, sed
partes: dicendum est, utrum antè querendum sit de toto
animo, an de partibus. Difficile etiam est, quænam harum
aliæ ab aliis differant, explicare, & utrum de partibus pri-
mum, an de officiis earum querere debeamus, ut de intel-
ligentia, an de ea parte animi, quæ est mentis & rationis
particeps: & de sensus munere, an de parte: quæ sensus est.
Similis est ratio ceterorū. Si munera quæ sint primū que-
rendum est, rursus queret aliquis, sitne de iis quæ hī obii-
ciuntur, antè querendum, veluti utrum de re quæ sub sen-

sum cadit, an de vi sentiendi : de re, quæ ratione cernitur,
 an de ea parte animi quæ est mētis atque rationis. Videtur
 autem non solum utile esse quid quidque sit cognoscere, ad
 causarum propter quas naturis essentiisque insunt acciden-
 tia, cognitionem & scientiam, quemadmodum in mathe-
 maticorum artibus quid sit rectum, quid inflexū, aut quid
 linea, aut quid planum, aut perspicieđum quot rectis triā-
 guli anguli pares sint, sed etiam contra ea quæ accidentū
 conueniunt, ad intelligendam rei naturam magnū afferunt
 adiumentum. Cū enim de iis quæ rem consequuntur, vel
 omnibus, vel plurimis aliquid ad opinionem explicare pos-
 sumus, tū denique aliquid de rei natura & essentia rectissime
 poterimus dicere. Nam cū omnis probationis & de-
 monstrationis initium à definitione sumēdum sit, nō est id
 quidem dubium, quin eae definitiones, quibus ea quæ rem
 consequuntur, non solum cognosci non possunt, sed ne ad-
 umbrari quidem ea facile est, dialekticę sint omnes & mi-
 nus plenae. Hoc etiam dubitationem affert, animi affectio-
 nes sintne communes omnes, ad totūque pertineat, an sit
 aliqua etiam ipsius animi propria. Hoc enim intelligi ne-
 cessē est, et si difficile potest. Quanquam autem ex plurimis
 animis nec accipere vlla vel pati, nec facere videtur sine
 corpore, ut irasci, confidere, appetere, & omnino sentire: ta-
 men intelligentia eius maximè propria videtur. Quod si
 hoc ipsum aut actio est eius partis animi in qua visa im-
 primuntur, aut sine ea non est, certè sine corpore constare
 nullo modo potest. Ac si quod est munus, & si qua est af-
 fectio animi propria, is separari potest. Sin nullū eius pro-
 prium est, separari non potest, sed quemadmodum ei quod

ARIST. DE ANIMO

rectum est, quia rectum sit, multa accidentunt & conueniunt, veluti æneam sphæram per punctum tangere, non tam eam tanget, cum separatum erit id quod rectum est. Separari enim non potest: siquidem semper est corpori aliqui coniunctum. Videtur etiam omnes animi perturbationes cum corpore cohaerere, ut ira, ut clementia, ut metus, ut misericordia, ut audacia: præterea gaudium, amor & odium. Nam simul atque haec insunt, aliquid corpus patitur & accipit. Quod hinc perspici potest, quia interdum a magnis & evidentibus quæ incident perturbationibus, nec iracundia concitamus, nec metu commouemur, nonnunquam vero a paruis, iisque obscuris commouemur, cum corpus commouetur, & ita affectum est, ut cum irascitur. Quod hinc etiam est evidentius. Cum enim res nulla terribilis occurrit, in iis sumus perturbationibus, in quibus is qui metu afficitur. Quod si ita est, profecto perturbationes rationes sunt, & formæ cum materia coniunctæ. Ex quo fit, ut etiam definitiones sint eiusdem generis, veluti ira motus est quidam talis corporis, aut partis, aut facultatis, profectus ab hoc huius gratia, ob eamque causam physici est demum animi aut omnis aut eiusmodi cognitio nem propositam habere. Sed aliter physicus, aliter dialeticus quodque horum definiet: ut si queratur quid sit ira, hic libidinem vltionis aut simile aliquid definiet: ille vero, fervorem sanguinis in corde, aut caloris. Atqui eorum hic materiam explicat, ille formam atque rationem. Hæc enim forma & ratio est ipsius rei: quam necesse est esse in materia huiusmodi, si sit in rerum natura. Id quod in domo perspici licet, cuius forma & ratio haec erit, inte-

gumentum quod ventorum, imbrium, & caloris impulsus incommodaque propulset. Alius dicet esse lapides, & lateres, lignaque: alter in his formam quae hac vel illa de causa adhibita sit. Quis tandem horum physicus habendus est? si ne qui ita in materia occupatus est, ut formam ignoret, an is qui solam formam consecutatur, an potius qui in utroque versatur? Illorum vero quisnam est? Vtque. An non est quisquam, qui in iis rebus quae materie ita conueniunt, ut non separantur, aut quatenus separari possunt, occupatus sit? Sed physicus in iis omnibus versatur, quae sunt huius vel illius corporis, & huius vel illius materiei officia & consequentia. Quae autem non sunt eiusmodi, in iis aliis occupatus est. Ac in aliquibus quidem versatur cum vnuenit, artifex, ut faber & medicus. In iis autem quae separari illa quidem non possunt, sed quatenus non sunt huius vel illius corporis proprietates, & ex detractio- ne rei de materia constant, mathematicus cernitur. At in iis quae separatae sunt & quatenus separatae detraetaeque sunt, primus philosophus. Sed eò reuertendum est, unde fluxit oratio. Diximus animi perturbationes esse, quae à materie animalium quam natura dederit, abesse non pos- sint, siquidem eiusmodi sunt, ira & metus, non quemadmodum linea & extremitas.

Necesse est autem eos qui de animo disputationem simul de iis Cap. 2. querendo quae postea nobis certa esse debet, ita persequi priorum sententias, ut eadē oratione comprehendamus eos omnes, qui aliquid de eo dixerunt, ut & ea quae preclarè ab eis tra dita sunt, mutuemur, & quae secus, ea pretermittamus. Disputationis autē initio ea ponemus quae ei à natura conve-

ARIST. DE ANIMO

nire maximè videntur. Id quidem quod animatum est, ab eo quod animo caret, duabus rebus maximè distingui videntur, motu & sensu. De animo verò hæc potissimum ab iis qui ante nos fuerunt, accepimus. Nonnulli enim in ea sententia sunt, ut dicant animum esse id quod primum ac maximè moueat: qui cum existimaret id quod ipsum se non agit, non posse aliud motu ciere, animū aliquid esse eorū quæ ita mouerent, putauerunt. Itaque Democritus ignem quandam & calorem eum esse dicit. Cum enim numerus sit infinitus figurarum & corpusculorum quæ diuidi non possunt, ea quæ rotunda sint, ignem, & animum censet esse, qualia in aëre ea quæ ramenta vocantur, quæ in radiis qui per fenestras introcunt, videntur, quorum concursum & dissipationem principia ait esse naturarū omniū. Qua insententia est quoque Leucippus. Horum autem, quæ rotunda sunt, ea animū esse dicunt, quòd huiusmodi fluxus facillimè per vniuersitatem possunt peruadere, & mouere cætera omnia, cum ipsa etiam motu cieantur, quòd existimat animum esse, id quod motū animantibus afferat. Quocirca vitæ finem ac terminum esse respirationem, cum enim id quod corpora circunfundit, cogit comprimitque figurās, quæ animantibus motum ideo afferunt, quòd nec ipsæ quiescunt vñquam, extrinsecus adiumentum afferri, cum alia eiusdē generis respirando introeant. Prohibere enim ea, ne quæ in animantibus insint, effluant, cum id quod vim habet concretionis, ipsa cohibeat & coïrceant, atque ad eum finem vivere animantia, quoad hoc facere possint. Videlicet etiam id quod à Pythagoricis traditur, eodem perti-

nere. Eorum enim nonnulli tradiderunt animū esse ea corpuscula quae in aëre videantur, quidam id quod hæc moueat. Quæ quidē perpetuo motu ciceri diximus, etiam si sit tranquillitas. Eadē est sententia eorum, qui aiunt animū esse id quod scipsum mouet. Videntur enim hi omnes existimare motum animi proprium esse maximè, cæterisque omnibus animū motum afferre, ipsum autē à se moueri, propterea quod nihil cernerent quod vim mouendi haberet, quin ipsum quoq; moueretur. Itemque Anaxagoras animū esse dicit qui moueat, & si quis alius dixit, à mente hanc vniuersitatem moueri. Sed non omnino eadē cius quæ Democriti, sententia est. Hic enim omnino idem animalē dicit esse. Id enim verè esse, quod esse videatur. Itaque præclarè ab Homero transferri verbum φεονέη ad sensus, cum ait, Ηεκτόν iacet ἀλοφεονέωρ. Non igitur mentē ut vim quandā ad verum adhibet, sed idem animū mentēque esse confirmat. Anaxagoras autē minus de his sententiā suā exponit. Multis enim locis causam boni & recti mentē tradit. Alibi verò mentē idem dicit esse quod animalē. In omnibus enim animatibus cā inesse & magnis & paruis, nobilibus & ignobilibus. Sed perspicuum est eam mentem, quæ ex prudentia nominatur, non omnibus & quæ animatibus, imò verò ne omnibus quidem hominibus esse concessam. Atque ij quidem omnes, qui rationem habuerunt motus rerum animatarum, animalē id, in quo vis esset maxima ad mouendū, esse posuerunt. Qui autem cognitionem in eo & sensum rerum quæ sunt spectarunt, ij animalē principia dicunt, & qui plura faciunt ea ipsa, plura principia animalē esse dicunt.

A R I S T . D E A N I M O

qui vero vnum hoc ipsum, ut Empedocles ex elemētis omnibus, esse autem vnumquodque horum animum tradit his versibus:

- „ Terram nanque homines ex terra vidimus ipsi,
- „ Sic genus ex vnda nostrum cognouit & vndam,
- „ Æthere diuinum sic æthera, & ignibus ignes.
- „ Visus amore amor est, tristi discordia lite.

Eodemque modo Plato in Timæo animum ex elementis facit. Rem enim similem simili cognosci, res autem constare ex principiis. Similia ab eo in libris quos de philosophia scripsit, tradita sunt. Ipsum enim animal ex unius idea primisque longitudine, latitudine, & altitudine constare, ceteraque eodem modo. Propterea alio etiam modo haec tradit, mentem esse vnum, duo scientiam. uno enim modo ad vnum referri. Latitudinis autem numerum opinionem, soliditatis vero sensum esse. Numeros enim species ipsas, & principia dicir rerum omnium, eosque esse ex principiis & elementis. Iudicari autem res partim mente, partim scientia, alia opinione, alia sensu, hos vero numeros species esse rerum omnium. Quoniam autem animus videbatur esse, & id quod ad mouendum, & id quod ad cognoscendum vim habet, sic non nulli haec duo coniunxerunt, ut animum numerum seipsum mouentem esse dicerent. Discrepant autem de eo quæ sint & quot principia, sed iij maximè qui corporeæ faciunt, ab iis qui ea corpore vacare volunt, minus autem ab iis qui coniungunt, & ex ambobus principia ponunt. Discrepant etiam de multitudine. Alij enim vnum, alijs plura ponunt. Conuenienterque his animum etiam definiunt. Vim enim mouendi habere natu-

ram principiorum esse existimant non sine causa. Itaque visum est nonnullis ignem esse. Hunc enim ex minutissimis partibus constare, & unum ex omnibus clementis maxime vacare corpore, præterea cum moueri ipsum, tum cetera primum ciere. Democritus autem subtilius exposuit, cur utrumque horum animo conueniret. Animum enim & mentem idem esse, haec autem in eo esse, quia constat ex primis & iis corporibus, quæ diuidi non possint. In eo autem vim esse ad mouendum propter partium paruitatem & figuram, figurarum autem maxime volubilem dicit eam esse quæ sit globosa, quo in genere sit & mēs & ignis. Anaxagoras vero videtur ille quidē aliud animum, aliud mentem dicere, quemadmodum etiam suprà diximus, sed tamen utroque pro una natura vtitur, nisi quod mētem unam ex omnibus maxime principium esse ponit. Itaque eam unam ex rebus omnibus simplicem esse dicit, omnisque concretionis expertem, ab eaque liberam, eidem autem principio tribuit & cognitionē & motionem, cum dicat à mēte omnia moueri. Videtur etiam Thales ex iis quæ memoriæ tradita sunt, animum quiddam quod vim habeat mouendi existimare. Siquidem in lapide herculeo animum inesse dixit, propterea quod ferrum ad se trahat & alliciat. Diogenes autem, quemadmodum etiam nonnulli alij, nunc aerā putauit omnium esse tenuissimū, & principium, ob eamque causam & cognoscere animū, & mouere: quatenus principium est, ex eo cetera cognoscere: quatenus minimis partibus constat, vim mouendi habere: Heraclitus etiam animum principium esse dicit, siquidē exhalationē, ex qua costent omnia, etenim eum maxime:

ARIST. DE ANIMO

expertem esse corporis, & semper fluere. Quod autem mouetur, eo quod moueatur cognosci. In motu vero esse & continenter labi ac fluere omnia, & ille, & plerique alij putauerunt. Idem etiam quod hi, Alcmaeon de animo sentit. Ait enim cum immortalem esse, propterea quod similis sit rebus immortalibus, idque ei conuenire, quod semper moueatur. moueri autem etiam diuina omnia continenter, ut lunam, solem, stellas, totumque celum. Eorum vero qui paulo importuniores sunt, nonnulli aquam etiam cum esse dixerunt, ut Hippo. Videntur autem in hanc adducti sententiam ratione vique seminiis, quod humidum sit rerum omnium. Etenim ea ratione eos refelli, qui animal dicunt esse sanguinem, quod semen non sit sanguis, hoc autem primum animal esse ait. Alij autem, in iis Critias, sanguinem cum esse ponunt, quod sensum animi proprium maxime existiment, hunc autem sanguinis naturae conuenire. omnia enim elementa naturae animae adjudicata sunt praeter terram, de qua nemo sententiam suam explicauit, nisi si quis eam dixit ex omnibus elementis constare, aut ipsa esse omnia. Definiunt autem omnes animal tribus rebus, motu, sensu, & vacuitate corporis, quorum quodque ad principia redigunt. Itaque ij qui eum cognitione definiunt, aut elementum cum faciunt, aut ex elementis, in eoque inter se praeter unum consentiunt. Aliunt omnia scientia comprehendit, ex omnibus eum elementis constare faciunt. Ac ij quidem qui unam quandam causam esse dicunt, unumque elementum, animum etiam unum esse ponunt, ut ignem, aut aeram. Qui autem plura prin-

cipia ponunt, animum etiam plura esse confirmant. Anaxagoras vero unus, per pessonis expertem mentem esse tradit, nullumque habere cum ceteris commercium. Quae cum sit eiusmodi, tamen quemadmodum notiones rerum percipiat, quaque causa, nec ille tradidit, nec ex iis quae dicta sunt, perspicere potest. Qui autem repugnantiam in principiis statuunt, iij ex contrariis etiam animum constare volunt. Qui vero alterum contrariorum, ut calorem, vel frigus, aut aliquid aliud eiusdem generis, animum etiam eodem modo aliquid horum esse ponunt. Itaque nomina consequuntur, aliquique τὸ θερμὸν, id est calorem esse dicunt propter ea que ex eo etiam τὸ ζῆν, id est vita, quasi τὸ ζεῖν, quod est feruere, appellata sit, alij τὸ ξυχόν, i.e. frigus, quod ex respiratione & refrigeratione τυχεῖ sit vocata. Atque haec quidē sunt, quae a prioribus de anima tradita accepimus, quibusq; causis ducti illi ita haec tradidicūt diximus.

Nunc videndum est primum de motu, profectō e- Cap. 3.
nim non solum falsum est eius naturam & essentiam eiusmodi esse, quam aiunt iij qui animum statuunt id esse, quod seipsum mouet, aut mouere potest, sed aliquid etiam est eorum, quae fieri non possunt, confiteri ei motum inesse & conuenire. Atque illud quidem ante diximus, non necesse esse id quod moueat, ipsum etiam motu cieri. Duo bus autem modis omnia mouentur, aut alieno & externo impulso, aut proprio ac suo. Alieno autem motu cieri aliquid dicimus, quod ex ipso mouetur, quia in eo sit quod ipsum mouetur, ut nautæ: nō enim eodem modo quo nauigium, mouentur: quandoquidem hoc per se mouetur, illi quod sint in eo quod mouetur: id quod in partibus per-

A R I S T . D E A N I M O

spici licet: propria est enim motio pedum ingressus, quæ etiā hominum est, quæ tum eadē nautarum non est. Cum igitur duobus modis aliquid moueri dicatur, nūc videamus, an animus per se moueatur, eique motus conueniat. Cum motus quatuor genera sint, loci mutatio, commutatio, immutatio, accessio, aut uno horum, aut pluribus, aut omnibus cieatur necesse est. Quod si alieno pulsu non mouetur, per se ac natura sua in eum motus conueniet. Si ita est, etiam locus, propterea quod omnia motus genera que cōm̄morata sunt, in loco fāt. Quod si animi natura ex definitio est, se ipsum motu ciere, certe motu alieno, ex extero minime agitatur, quemadmodum ea res quæ alba est, ex quæ trium cubitorum. Mouentur enim hæ etiam res, sed pulsu extero, quoniam corpus in quo insunt, ipsum mouetur. Itaque eorum locus nullus est. At animi erit, si modo natura motus sit particeps. Prætereas si natura ac via sua mouetur, etiam vi ac necessariò mouebitur: si vi, etiam natura. Eodemque modo de quiete iudicandum est. Quo enim cunque suaptè natura aliquid mouetur, in eo etiam natura quiescit ex insitit: itemque quo vi impellitur, in eo quoque vi quiescit. Qui autem animi violenti sint, ex motus ex status, ne iis quidem qui fingere velint, facile est explicandum. Iam verò si ad supra feratur, ignis erit: sin infera capessat, terra. Horum enim corporum hæ sunt motiones propriæ. Eadem etiam ratio est earum, que inter illas interiectæ sunt. Quoniāque ipse corpus mouere videtur, consentaneum est ipsum ab eo iis mouendi generibus ciiri, quibus etiam ipse agitetur. Quod si ita est vere, etiam reciprocando licebit dicere, ex generatim,

Et speciatim, quocunque motu corpus agitetur, eodem etiam animum cieri. Corpus autem loco mouetur, ita fiet, ut animus quoq; sicuti corpus hoc ipso motu agitetur, atque is aut totus & vniuersus locum ex loco mutet, aut eius partes. Quod si fieri potest, hoc etiam fieri poterit, ut ipse cum est corpore exessit, rursus intret. Ex quo sequetur animantia quae mortua sunt, excitari ac reuiuiscere. Motu autem eo, qui non est per se, & ab alio moueri potest, impelli enim vivum animal potest, at non oportet id ab alio moueri, cuius in essentia est a seipso moueri, nisi pulsu alieno, quemadmodum ne id quidem, quod per se bonum est, aut propter se, partim propter aliud est, partim alterius gratia. Animus autem maxime dici potest moueri a rebus, quae subsensum cadunt, si modo moueatur. Atquisi se ipse mouet, etiam ipse mouebitur. Ex quo fiet, ut si motus omnis est quedam rei quae mouetur, quia moueatur ex suo statu, dimotio, animus a sua natura discessurus sit, nisi externo se motu cicat, atqui motus huic ipsi naturae per se conuenit. Nonnulli etiam ita corpus aiunt ab animo cieri, ut ipse mouetur, veluti Democritus, qui eadem dicit, que Philippus Comædiae præceptor. Ut enim Dædalum ait fecisse Venerem ex ligno quae moueretur, infuso argento viuo, sic Democritus globulos individuos dum mouentur, propterea quod eam vim habeant, ut nunquam quiescant, & insistant, vna secum trahere ac mouere omnia corpora. Nos vero queremus, nonne hoc ipsum faciat quiescere? Quo autem pacto facturus sit, id difficile dictu est, aut potius explicari non potest. Omnipotenter non ita videtur animal mouere animus, sed quodam iudicio & intelligentia.

ARIST. DE ANIMO

Eodem autē modo Timaeus etiam in naturæ explicatione tradit, corpus ab animo moueri. Quoniam enim se ipse mouet, hoc ipso eum etiam corpus mouere, propterea quod una cum illo conuinētus colligatusque sit. Constat enim eum ex elemētis, diuisumque esse in numeros harmoniæ participes, ut & sēsum habeat, & insitam cognatāmque harmoniā: & ut vniuersum consentaneis motionibus feratur, rectitudinem in orbē coēgit, factaque partitione ex uno orbe duos dupliciter inter se cohærentes fecit, rursus unum in septem orbēs diuisit, quasi sint cœli motus, animi motiones. Ac primum quidem ilud non recte censuit, animum magnitudinem esse. Animum enim vniuersitatis huius, eiusmodi certe esse vult, qualis est ea quæ mens vocatur. Non enim quidem certe eiusmodi eum statuit, qualis est sentiens, aut qualis appetens. Horum enim motus non in orbem torquetur, & mens una est & continuata, ut etiam intelligentia, intelligentia porro mentis notitiae sunt. Hæ autē ordine quodam unum sunt, ut numerus, non ut magnitudo. Itaque ne mens quidem ita est continuata, sed vel partium expers est, vel non est ita continuata, ut aliqua magnitudo. Quo enim pacto si magnitudo sit, intelliget? utrum omnino ac perse tota, an quavis eius partiū? & partium utrum magnitudinis instar, an puncti ratione? si modo punctū partē licet dicere. Ac si puncti ratione, punctorum autem infinitus est numerus, profecto nunquam ullus erit cognoscendi modus aut finis. Sin magnitudinis accessu, plerunque, aut sine fine ac modo potius eandem rem intelliget. At qui planum est fieri posse, ut semel intelligat. Quid si quavis parte tangere sat is sit, quid in orbem incitari attinet, aut etiam omnino magnitudine

gnitudine constare? Sin necesse est totum orbem tangentem intelligere, quis est tactus partium? Quo etiam pacto, vel id quod partibus constat re ea quae partibus carcat, vel rem quae partium expersit, ea quae partibus constet, animo percipiet? Quanquam necesse erit mentem esse hunc orbem. Nam cum mentis motus intelligentia sit, orbis autem conuersio, profecto si notio mentis sit conuersio, mens etiam orbis erit, cuius sit intelligentia eiusmodi conuersio. Atque etiam perpetuo aliquid intelliget: hoc enim faciat necesse est, siquidem sempiterna sit conuersio. Animi quidem notionibus, & iis quae in faciendo, & iis quae in agendo consistunt, certi sunt quidam propositi fines. Omnes enim alio referuntur. Ex autem quae contemplationis cognitionisque sunt, rationibus eodem modo desinuntur. Ratio porro omnis, vel definitio est, vel demonstratio. Demonstrationes vero à principio ducuntur, & habent finem sibi quodam modo propositum, vel ratiocinationem, vel conclusiōnem. Quod si minus terminantur, at certè non vicissim ad principium redeunt, sed assumpto semper medio, & extre- mo in rectum progrediuntur, cum rursus ad principiū con- uersio reuertatur. definitiones porro omnes suo fine conclusae sunt. Præterea si eadem conuersio saepe eueniat, idem saepe intelligentia comprehendere oportebit. & animi perceptio proprius ad quietem & statum, quam ad motum accedit, quod de ratiocinatione iudicandum est eodem modo. Neque vero beatum est id quidem quod non est facile, sed potius violentum. Quod si motus eius natura & essentia non est, contra naturam mouebitur. Atque etiam absurdum est, eam cum corpore commercium habere, cū eius vinculis

A R I S T. D E A N I M O

solui non poscit, idq; præterea fugiendum est, siquidem melius est menti non esse cum corpore, quemadmodum dici solet, & plerique censent. Est etiam causa incerta cœli cōversationis. Nam nec animi natura & essentia causa est cōversationis, sed per aliud ita mouetur: nec corpus causa est, sed animus illi potius. Nec quia hoc modo melius, dicitur. Sic enim oporteret deū efficere, ut animus volueretur, propterea quod ei melius sit moueri, quam quiescere, & hoc modo, q; aliter moueri. Sed quoniā hæc questio aliis locis cōmodius tractatur, eam hoc tempore prætermittamus. Illud autem alienum & huic sententiæ, & plurimis earum quæ de animo ponuntur, accidit, quod contingunt & collocant animum in corpore, nec quam ob causam exponunt, nec quemadmodum corpus affectum esse oporteat. quod necessarium videtur esse. Vtriusque enim societas & coniunctio facit, ut animus agat, corpus accipiat atque patiatur, & hoc moveatur, ille moueat, cum mutua ista affectio non temere in quibusuis reperiatur. At verò hi solum exponere conātur, quidnam sit animus, de corpore autē quod illius est dominium & receptaculum, nihil præterea explicant, quasi verò fieri poscit ex Pythagoricis fabulis, vt quiuis animus in id corpus, quod occurrerit, immigraret, cum in suo quicque generre permanere videatur. Similiter autem dicunt, vt si quis fabrorum artem in tibias ingredi assueret: vt enim ars instrumentis, sic animus corpore vti debet.

Cap. 4. Alia etiam de animo sentētia tradita est, quæ plerisque illa quidem probabilis, nec minus quam vlla alia earum quæ commemoratæ sunt, videtur, sed quæ examinata, & reprobata etiam est in communibus, & quæ apud vulgus

fiūt, disputationibus. Nōnulli enim eum harmoniā quan-
dam esse tradunt. Etenim harmoniā tēperationem com-
positionēmque esse quandam contrariorum, & corpus con-
stare ex cōtrariis. At qui harmonia ratio est quedā eorum
quae confusa sunt, aut cōpositio, quorum neutrum esse ani-
mus vlo modo potest. Præterea harmonia non est mouere,
quod maximē omnes animo tribuūt. Aptius verò in va-
letudine, omninoque in virtutibus ad corpus pertinentibus
harmonia, quam in animo dicitur. Quod facilius etiā ani-
maduerteretur, si quis alicui concentui animi affectiones,
atq; munera attribuere conetur. Difficile enim est accomo-
dare. Iam verò cùm in duobus nomine harmoniae vti so-
leamus, primum quidē ac maximē propriè in iis que mo-
tum & situm habent, aptā magnitudinum cōpositionem,
quando ita cōueniunt inter se, vt nihil eiusdē generis reci-
piant: deinde verò eorum quae inter se confusa permixtāq;
sunt, proportionē, neutrō certè modo cōsentaneum est ani-
mum harmoniae nomine vocare. Nā partium corporis cō-
positiō facile reprehendi potest. Nā & partium multis cō-
positiones sunt, & multis modis cōstant. Cuius igitur, aut
quomodo existimāda est mens esse cōpositio: vel pars ea in
qua sensus est principiū, vel ea in qua insunt appetitus? Itē-
que illud absurdū est, animū esse rationē modūmq; tēpera-
tionis. Neq; n.eandē habet rationē elementorū permixtio,
qua caro, et qua os tēperatū est. Sic igitur fiet, vt multi sint
animi etiā toto corpore cōfusi, siquidē omnia ex elemetorū
cōfusione constāt: & cōfusionis ratio, cōcentus atq; animus
esse ponitur. Hoc etiā Empedocle, qui vnumquodq; eorum
in ratione & proportione quadā esse tradi t, quāri potest

ARIST. DE ANIMO

vtrum animus sit proportio, an potius cū aliquid aliud sit,
ipsis mēbris adueniat? Illud etiam, vtrum amicitia cuius-
uis permixtionis causa sit, an eius quæ ratione & propor-
tione cōstat? atq; hęc ipsa vtrumne sit ipsa ratio, an aliquid
à ratione seiuinctum atque diuersum? Atque hęc quidem
huiusmodi dubitationes habent. Quod si animus diuersus
est à temperatione, quid tandem simul cum ratione carni;
aliarūq; animalis partium tollitur? Præterea si nō vna-
quæque partium animata est, & si non est animus cōposi-
tionis ratio, quid est quod discedēt animo intereat? Illud
igitur perspicuum est ex iis quæ dicta sunt, fieri nō posse, vt
animus sit concentus, & in orbem feratur: fieri autem po-
test, vt, quemadmodum dixi, & fortuitu, ac per aliud mo-
ueatur, & ipse moueat: vt moueat id in quo ipse inest,
idque ab animo agitetur, alio autē modo moueri loco ipse
nullo modo potest. Sed hoc minus alienū videbitur, si at-
tendēdo ad ea quæ sequentur, in dubium reuoces, nunquid
moueatur. Animū enim dicimus dolcre, lætari, confidere,
timere, præterea irasci, sentire, atq; intelligere, quæ omnia
motus videtur esse, ex quo aliquis putabit eū moueri, quod
non est necesse. Si enim etiam verissime dolere, aut gaudē-
re, aut intelligere motus sunt, eorumque vnumquodque sit
moueri: attamen illud moueri nō in animo est, sed ab ani-
mo proficiscitur, vt irasci vel timere, eo quod hoc modo cor-
mouetur, intelligere verò, vel idem est, vel potius aliquid
aliud. Horum autē partim eueniunt, tum cum aliqua lo-
modo id fiat, nō est huius disputationis. Animū autē irasci
dicere, simile est, vt si quis cum texere, vel ædificare dicat.

Rectius enim certè est non animum misereri , aut discere,
aut cogitare, sed hominem animo dicere. Quod ita dictum
velim, quasi non in illo ipse motus insit, sed quodd interdum
ad eum usque perueniat, interdum ab eo proficiatur, ve-
luti sensus ab his vel illis rebus quæ obiiciuntur, recordatio
autem ab illo ad motus aut status eos, qui in sensuum sedi-
bus inhærent, proficiuntur. Mens autem ipsa quæ substanc-
tia quædam est, aliunde aduenire videtur, ac non interire.
Maxime cùm ab eo marcore, qui in senectute viget, inter-
iret. Nunc autem id contingit, quod in sensuum sedibus.
Si enim senex talē oculum reciperet , ita acriter ut iuuenis
aspiceret. Quocirca senectus evenit, non quod animus alio
modo atque prius, affectus sit, sed quia corpus in quo habi-
tat, quemadmodum in ebrietatibus fit, ex morbis. Atque
etiam intelligendi atque contemplandi vis marcescit illa
quidem extinguitur, dum aliquid intrinsecus interit, ip-
sa autem nihil patitur aut accipit. Nam cogitatio, amor,
aut odium non sunt illius affectiones, sed eius quod illud ha-
bet, quatenus illud continet. Itaque mens cum corpus in-
teriit, nec recordatur, nec amat. Non enim hæc illius erant,
sed totius concretionis quæ interiit. Mens vero diuinius
quiddam est, patique non potest. Perspicuum igitur est, ani-
mum moueri non posse: qui si non mouetur omnino, profectò
nec se ipse quidem mouet. Omnia autem quæ commemo-
rata sunt, illud multo absurdissimum est, quod quidam
tradunt, animū esse numerum seipsum mouentem. Ab-
surda enim suscipere coguntur, primū ea quæ ex motu con-
sequuntur, deinde quod animum numerum esse ponunt.
Quo enim pacto intelligi cogitarique potest unio quæ mo-

A R I S T. D E A N I M O

ueatur, & à quo, & quemadmodū, cum & partibus cā-
reat, & diuersa non sit? Si enim cā vim habeat ut & mo-
uere, & moueri pos̄it, diuersa sit necesse est: præterea cūm
ipsi tradāt, lineam quæ mota sit, planam figuram efficere,
punctum verò lineam, vniōnum etiam motus erunt linea.
punctum enim vniō est quæ situm habet, animi autem nu-
merus & alicubi iā est, & situs est. Præterea si quis ex nu-
mero numerum aut vniōne detrahat, aliis numerus relin-
quitur. Ea autem quæ ex terra gignūtur, ut pleraque ani-
malia cum diuisa sunt, viuunt, eiusdēmque speciei animis
habere videntur. Videbitur etiam nihil interessere, vniōneſ-
ne dicamus, an parua corpuscula. Etenim si ex Democriti
ſphærulis puncta fiant, atque solum maneat quantitas, erit
aliquid in quaque, quod moueat, & aliquid quod mo-
ueatur, quemadmodū in magnitudine. Neque enim quia
magnitudine differant, aut paruitate, id quod dictum est
accidit, sed quia quātum est. Itaque necesse est aliquid esse,
quod vniōnes mouent. Quid si animus est in animali id
quod mouet, in numero etiam erit, ex quo efficitur, non ani-
mum esse id quod moueat & moueatur, sed id modo quod
moueat. Hæc autem vniō quoniammodo potest esse? Diffe-
rat enim ab aliis necesse est. Puncti autem monadici, id est,
quod per se & ab omni materia separatum spectatur, quæ
tandem præter situm potest esse distinctio? Si igitur diuersæ
sunt vniōes & puncta quæ in corpore insunt, in eodem hę-
atque illæ vniōnes erunt. Locum enim puncti corporis quæ-
que vniō anime obtinebit. Atqui quid prohibet esse in eo-
dem, ut duo sic innumerabilia? Præsertim cūm quorum lo-
cus non est diuiduus, nec ipsa diuidua sint. Sin puncta ea

Quæ sunt in corpore sicut numerus is qui animi est: aut si animus numerus est ex pūctis, quæ sunt in corpore, constās: cur non omnia corpora animo prædicta sunt puncta enim, cāque innumerabilia videntur esse in omnibus. Nam verò quo tandem modo separari à corporibus possunt puncta, siquidem linea in puncta minime diuidantur?

Sic autē fit, ut quemadmodum diximus, partim idem Cap. s. dicat quod iij qui animū ipsum, corpus esse ex minutis partibus constās ponūt, partim ut ad eos propriè hoc absurdū pertineat, ita ab animo corpus moueri, ut Democritus dicebat. Si enim est animus in omnibus quæ sentiant necesse est in eodem duo esse corpora, si animus quoddam corpus, qui verò numerū dicunt, multa puncta in uno puncto esse, aut certè in omni corpore esse animū, nisi numerus aliquis adueniat diuersus atque distinctus ab iis pūctis quæ sunt in corpore, fateri cogūtur, & corpus quod sit animal à numero moueri, quēadmodum de Democrito diximus, quia se ipse moueat. Quid enim interest, spheras parvas diccas, an magnas vñiones, aut omnino vñiones mouere? Vt ro que enim modo necesse est mouere animal hoc ipso, quod ipsæ moucantur. Eos igitur qui motū atq; numerū coniungunt, & hæc, & pleraq; alia eiusdē generis absurdā conse quuntur. Nō enim solum hæc animi definitio esse non potest, sed etiā accidens. Quod perspicuū erit, si quis ex hac definitione conetur affectiones & opera animi explicare, ut cogitationes, sēsa, voluptates, dolores, cæterāq; generis eiusdem quēadmodum antè diximus, ne diuinare quidem existā definitione facile sit. Cūm autem tria genera tradita sint, quibus animum definiant, aliisque eum definierint

ARIST. DE ANIMO

id esse, quod maxima vi mouendi sit præditū, quod se ipse moueat, nonnulli verò corpus ex minimis partibus constans, aut id quo nihil magis sit expers corporis, quæ duo quas quæstiones repugnantiasque contineant, ferè expofuimus. Reliquum est, vt consideremus, quemadmodum illud dicatur eum ex elementis constare. Sunt enim in ea sententia ob eam causam, vt ipse animus & omnium naturalium sensum habeat, & quanque rem scientia comprehendat. Qua ex sententia multa etiam absurdā sequi necesse est. Ponunt enim rem similem simili cognosci, non aliter ac si animum res ipsas esse ponerent, cum non hec sola sint, multæque aliæ res stare videantur, aut potius numero infinita sint ea, quæ ex iis constent. Sint sane res, ex quibus quæque constant, animo cognitæ atque sensu perceptæ: illius autem quod ex his concretum est, notitiam atque sensum quo tandem habebit? vt quid sit Deus, vt homo, vel caro, vel os. Quod de unoquoque aliorum quæ concreta sunt, sentiendum est eodem modo. Non enim unaquæque res quouis modo ex elementis constat, sed quadam ratione atque compositione, quemadmodum etiam Empedocles de osse ait,

„ Sorte duas terra ex octo iustissima partes

„ Aëris & lymphæ vastis complexibus hauisit,

„ Quattuor ex igne: hinc fuit albis ossibus ortus.

Nihil igitur eos adiuuat quod tradunt, elementa in animo esse, nisi etiam rationes insint, atque compositio. Non scet enim unumquodque sibi simile, os verò vel hominem non noscet, nisi hæc ipsa incurunt. Quod quidem in iis esse, quæ fieri non possunt, nihil attinet docere. Cui enim in du-

bium veniat, sítne in animo lapis, aut homo, itémq_b bonū
 & nō bonum? Quod etiam in cæteris contingit. Præterea
 cum id quod est, multis modis dicatur (significat enim res
 singulas quæ sunt in substātis, & quātitatem, & qualī-
 tatem, aut etiam aliquam aliam earum categoriarū quæ
 expositæ sunt) vtrum ex omnibus animus cōstabit, nēcne?
 At communia elementa non videntur esse omnium. An
 ex iis tantūmodo, quæ ab substantiam pertinent? Qui igit
 tur nouit vnumquodque ceterorum? An ipsi dicēt vnius-
 cuiusque generis elementa esse, principiāq_b propria ex qui-
 bus animus constet? Erit igitur & quātitas, & qualitas,
 & essentia: at fieri non potest, vt ex quantitatis elementis
 substantia sit, non quantitas. Atque ij quidem, qui ex o-
 mnibus animum constare tradunt, & hæc & alia eiusdē
 generis absurdā suscipere coguntur. Absurdum autem est
 etiam id quod asseuerant, rem similem à simili nihil pati
 posse, & similem rem similis sensum habere, similemq_b à
 simili cognosci, cum sensu percipere, cognoscere atque intel-
 ligere, pati aliquid mouerique ponant. Multas quidē du-
 bitationes, atque absurdā continere id quod aiunt, quem-
 admodū Empedocles, omnia corporeis elementis cognosci,
 atque re simili, id declarat quod modò dictum est. Omnia
 enim quæ insunt in animantiū corporibus & omnino at-
 que absolute naturam terræ imitantur, vt ossa, nerui, pili,
 cū nullius rei sensum habeant, ne similiū quidē sui ha-
 bent, quod tamē necesse esset, præterea vniuersiūque prin-
 cipiū ignoratio maior quam cognitio erit: præsertim cū, vt
 ponamus vnamquaq_b rem scientia aliquid comprehen-
 dere, tamen plura ignoratura sit; scilicet aliorum genrū

ARIST. DE ANIMO

omnia. Et Empedocles Deum indoctissimum atque ignoris-
sum cogitur concedere. Solus enim elementum unum con-
tentionis non habebit cognitum, cum sit notum mortalibus
omnibus. Numquidque enim ex omnibus constat. Sed cur
non omnia quae sunt, plane animum habent, cum nihil sit
in rerum natura quod non aut elementum sit, aut ex ele-
mento uno, pluribusve, aut omnibus? Nam aut alicuius
rei, aut aliquarum, aut omnium notitia et scientia animo
comprehendatur necesse est. Illud etiam queri potest, quid
sit tandem, quod haec ipsa unum efficiat, cum elementa
materiae locum obtinere videantur. Quod enim aliquid
continet, in eo principatum esse constat oportere. Animo
autem aliquid melius esse, eique praesse non potest: mente
vero etiam minus potest. Ratio enim hanc vult antiquio-
rem esse, imperareque natura, cum isti elementa omnium
quae sunt in rerum natura, prima et antiquissima esse po-
nant. Sed omnes et iij qui animum ex elementis esse tra-
dunt, propterea quod ipse res omnes scientia comprehendat,
sensuque percipiat, et iij qui eum dicunt esse id quod ma-
xima mouendi vi sit praeditum, non de omni animo loquun-
tur. Neque enim omnia quae sensum habent, mouentur,
quippe cum quedam animalia esse constet, quae in loco per-
maneant. Atqui animus hoc uno mouendi genere ani-
malia mouere videtur. Quod etiam de iis iudicandum est,
qui mentem et partem eam in qua sensus est sedes, ex
elementis fabricantur. Constat enim et ea quae ex terra
cum habeant, et multa esse animalia quae ratione non
sint praedita. Quod si quis haec ipsa concedere velit, ponat-

que mentem quandam esse animi partem, itemque illud
in quo est principium sentiendi, is ne tum quidem omni-
no de toto animi genere, nec de omni, aut uno animo dispu-
tabit. Quod etiam Orpheo in versibus vsuuenit. Ait enim
animum ex vniuersitate introiisse per respirationem, cum
impulso ventorum moueretur. Hoc autem iis rebus quae
ex terra oriuntur, conuenire non potest, nec quibusdam
animantibus, siquidem non omnia respirant. Si vero qui
in ea sententia fuerunt, hoc ignorarunt, si animum oport-
teat ex elementis constare, non oportere ex omnibus. Al-
tera enim repugnante pars sola per se potest & se ipsa,
& contrarium internoscere. Etenim ex eo quod rectum
est & ipsum, & id quod inflexum cognoscimus. Index
enim utriusque est ipsa regula. Quod autem inflexum est,
nec sui, nec recti est interpres. Nonnulli etiam in vniuer-
so eum confusum esse tradunt. Hinc fortasse Thales om-
nia deorum plena esse existimauit. Quod quibusdam
questiōnibus inuolutum est. Cur enim animus, si in aere
sit & in igne, non faciat animalia, in mistis autem facit,
cum praeſertim in his praeſtantior esse videatur? Nam hoc
etiam queri potest, quamobrem animus is qui est in aere, eo
sit meliore & magis aeternus, qui est in animatis. Utrinque
autem & error incidit & quiddam absurdum. Nam &
afferere animal esse igne aut aera, magnus est error, &
negare animalia esse, cum insit animus, absurdum. Ani-
mum autem in his inesse, existimasse videntur, propterea
quod totum & eius partes eiusdem sint speciei. Sic fiet, ut
animum & partes eiusdem speciei cogantur dicere, si ani-
malia animata eō fiant, quod aliqua aëris continentis pars

ARIST. DE ANIMO

in animantibus recipiatur. Si vero aer circunsensus est disi-
patus sui similis sit, et animus dissimilis, certe aliquid eius
inerit, et aliquid non. inerit. Eum igitur necesse est vel sui si-
milē esse, aut non inesse in quavis parte vniuersitatis. Quare
ex iis quae dicta sunt, perspicuum est, animū non eo ipso no-
ticias rerum comprehendere, quod ex elementis constet, nec
verum esse cum moueri. Quoniam autem cognitio animi
propria est, et sensa et opinio, ac praeterea appetitus, et
deliberationes, omninoque cupiditates eum attingunt, ab ani-
moque hoc habeant animantia, ut loco moueantur, ac pre-
terea ut augescant, et ad suum quodque magnitudinis mo-
lisque statum perueniant ac senescant, querat aliquis, utrum
toti animo vnumquodque horum conueniat, totoque ani-
mo intelligamus et sentiamus, ceteraque omnia et facia-
mus et patiamur ipsi, an partes alias alia attingant? Et vi-
ta ipsa utrum in aliquo horū insit, an in pluribus, an etiā
in omnibus. Nonnulli quidem eum in partes diuidunt, eum-
que alia intelligere, alia appetere dicunt. Quid tandem est
quod animum contineat, si ex partibus constet? Non enim
quidem certe corpus. Videtur enim contra potius corpus ab
animo contineri. Itaque cum ex corpore exiit, corpus extin-
guitur, carieque consumitur. Si igitur aliquid aliud vnum
ipsum efficit, id profectò animus erit maximè. In quo que-
rendum etiam erit, sítne illud vnum ac simplex, an multis
partibus constet? Si enim vnum est ac simplex, cur non etiā
animus statim erit? Sin partibus constet, rursus querendū
erit, quidnam illud contineat? Eademque ratione sine ullo
modo ac fine queretur. Illud etiā queri poterit, de eius par-
tibus, quam tandem vim vnaquaque habeat in corpore. Si

enim totus animus totum corpus continet, decet etiam ab unaquaque parte aliquid corporis contineri. Quod videtur in iis esse, quæ fieri non possunt. Quam enim partem, quovè modo mens contineat, difficile est etiam fingere. Quinetiam constat ea quæ ex terra gignuntur, cum diuisa sint, vivere, quædamque animalia ex iis quæ insecta vocantur, quòd in eis animus eiusdem speciei insit, et si non idem numero. Itaque utraque pars sensum habet, locoq; ad quoddam tempus mouetur. Nec absurdum est, si in eo non perseverent, propterea quòd instrumenta non habent, ut naturam suam conseruent atque tueantur. Sed tamen in utraque parte omnes animi partes insunt, quæ et inter se eiusdem speciei sunt, et eiusdem cuius totus: inter se quidem, quòd non sint aliæ ab aliis separabiles, eiusdem cuius totus animus, quòd diuisus sit. Atque etiam principiū id quod in iis, quæ terra ex se fundit reperitur, animus quidem videtur esse, quandoquidem hoc unum commune habent et animantia, et ea quæ ex terra oriuntur, atq; hoc quidem à sentiendi fonte ac principio separatur, sed sine eo nihil sensum habet.

Libri primi finis.

ARISTOTELIS DE ANIMO. LIB. II.

Cap. I.

Tque ea quidem quæ à priscis de animo tradita sunt, hactenus. Nunc quasi ab initio reuertamur, ut exponamus quid animus sit, quæque eius latissimè patēs definitio. Est quidem unum certum, rerum quæ sunt, genus, essentia, cuius pars quedā ut materia est, id quod per se rei cuiusdā singula naturam non habet: altera forma & species, ex qua iam res singulæ dicuntur: tertia id quod ex his cōstat. Est autē materia potestas, species actus & perfectio, isque duobus modis dicitur, quorū unus scientiæ & habitus locū tenet, alter cognitionis & cōtēplationis. Essentiæ autē & naturæ videntur esse corpora maximè, cāque naturalia. Hac enim ceterorum sunt principia. Eorum autē quæ naturalia sunt, partim vitam habent, partim non habent. Vitam autem dicimus & alimento, quod per se capit, & accessionem & dictionē. Ita omne corpus à natura ortum & originem ducens, quod vitæ est particeps, essentia est, ut compositū quipiam. Quoniā autem corpus eiusmodi est, vitæ enim est particeps, certè corpus animus nō est, præsertim cū nō sit corpus in iis, que de re subiecta & proposita dicantur, sed potius subest, ut materia. Animus igitur natura et essentia sit necesse est, quasi species ac forma corporis naturalis, quod in se vite facultatē cōtineat. Quoniā au-

tem huiusmodi essentia perfectio est, sit ut huius vel illius corporis sit perfectio. Quæ cū duobus modis dicatur, & vt scientia, & vt consideratio, certè animus est ut habitus & scientia. Cū enim animus in corpore inest, somnus & vigiliae vigent, quorum vigilia considerationi, somnus habiti, cuius nullus est usus, & qui ad opus non redigitur, similitudine respondet. Et scientia quidem in eodem homine origo est antiquior. Ita animus est prima corporis naturalis, quod vitæ est particeps, perfectio. Corpus autem eiusmodi est, cuius partes sunt, veluti instrumenta ad exequenda munera vitæ partes autē eorum etiam quæ gignuntur è terra, instrumenta sunt quædam, quanvis simplicia maxime sint, ut folium, inuolucri fructus est operculum, ipsum autē inuolucrum fructum obducit, fibrae autē & radices oris locum obtinent. Vtrunque enim alimentum ad se trahit.

Quod si quid in omni animo quod sit commune, dicendum est, erit prima corporis naturalis, quod instrumenti vim habeat, perfectio & absolutio. Itaque non est illud exquirendum, sintne unum animus & corpus, quemadmodum ne illud quidem, sintne unum cera & figura in ea facta, nec uno nomine, an uniuscuiusque materia, & id cuius materia est. Unum enim & id quod est, quoniam multis modis dicuntur, quod propriè dicitur, perfectio est. Atque de toto quidem animi genere, quid sit, dictum est. Est enim essentia, ut forma & ratio ipsius rei. Hoc autem est, quod intelligitur, cū docetur oratione quid sit esse tale quodam corpus. ut si quod instrumentum corpus esset naturale, veluti securis. Hoc enim quod contineretur oratione docente quid sit securis, natura eius & animus esset, quippe

A R I S T. D E A N I M O

cum hac seiuēta & separata, non iam securis esset, nisi nomine tenus, cū nunc reuera securis sit. Nō enim talis corporis natura & species animus est, sed naturalis huiusmodi, qđ in se motus atque status principiū habeat. Atque etiam in partibus & membris quod dixi, perspici licet. Si enim oculus esset animal, eius profecto animus aspectus esset, quandoquidem hæc eius essentia & natura est ex definitione. Oculus autem materia est aspectus, quo detracto non est oculus, nisi fortè eiusdē nominis, veluti lapideus, & pictus. Sumendum est autem id quod ad partem accōmodatur, in toto corpore, quod vitæ sit particeps. Quam enim rationem pars ad partem habet, eādem habet totus sensus ad totum corpus sensus particeps, quatenus eiusmodi est. Nō est autem corpus ex quo animus excesserit, illud quod vitæ facultatem habere dicebamus, sed id quod eo sit præditum. Semen autem & fructus ea sunt quæ non habent re ipsa, sed aliquando habere possunt. Ut igitur sectio serre & intuitus, sic vigilia usus & actio est. Et animus quidē quasi aspectus & instrumenti vis habetur, corpus autē id quod functiones & munera exequi potest. Sed quemadmodum hic pupilla & aspectus est oculus, ita illuc animus & corpus animal. Ac illud quidem non est dubium, quin animus non sit à corpore separabilis, aut aliquæ eius partes, si ex partibus constet. Quarundam enim ipsius partium perfectio est. Nihil autem prohibet esse aliquas separabiles, propterea quòd nullius certi corporis actus perfectio-nesque sunt. Sed illud perspicuum non est, sítne animus ita corporis perfectio, ut nauta nauigij? Ac pingui quidem Minerua hoc modo quid sit animus explicatū descriptū que.

que sit. Quoniam autem rebus dubiis illis quidem, sed magis nobis manifestis queq; res natura & ratione notior aperitur & illustratur, rursus de eo differere conādum est hoc modo. Neque enim solū rem esse declarare debet definitio, quemadmodum plurimæ definitiones explicat, sed causam etiam exponat necesse est. Nunc quidē quasi conclusiones definitiones sunt, veluti quid sit τετραγωνός: id est quadrati inuētio, si queratur, ac respōdeatur, figura esse rectis angulis, parib; que lateribus, ei quæ altera ex parte longior est, par & equalis, ea quidem, conclusioñis tantum definitio est. Ea autē quæ explicat, quadrationē esse medię lineāe inuentionē, rei causam exponit. Nos igitur ita de re differendi initiū capiamus, ut dicamus, inanimū ab animato vita distingui. Cūq; multis modis vita dicatur, id vi uere dicimus, in quo aliquid horū modo reperitur, ut mēs, sensus, motus, statu; que in loco, p̄terea motus is qui in a lendo est, deceſſio & acceſſio. Itaque ea omnia quæ gignū tur, è terra viuūt, quandoquidem constat in eis vim esse ac principium eiusmodi, quo accessionem deceſſionēmque capiunt in loca contraria. Neq; enim sursum tātum versus augescunt, non etiā deorsum, sed peræquè vtraque ex parte & vndique, quæ sancē aluntur ac viuūt vsque ad finē, dum alimentū capere possint. Atque hoc quidē ab aliis se iungi separarique potest, cætera ab hoc duntaxat in mortalibus nō potest. Quod facile animaduerti licet, in iis quæ oriuntur è terra, in quibus alia vis animi nulla reperitur. Ac vita quidē propter hoc principium in iis omnibus quæ viuūt inest, animal autē ex sensu primum dicitur, p̄ser tim cū ea quæ nō mouentur loco, dūmodo sensum habeat,

ARIST. DE ANIMO

animalia vocemus, nec ea solum vivere dicamus. Sed sium autem tactus primus in omnibus viget, et quemadmodum vis alieni a tactu ceterisque sensibus separari potest: sic tactus a ceteris sensibus. Alendi autem vim eam parte animi vocamus, qua etiam participant ea quae gignuntur in terra. Omnes vero animantes sensus tangendi participes sunt: quorum utrumque cur euenerit, post differemus. Nunc hoc tantum dicatur, animum principium esse horum omnium, hisque definiri, vi alendi, sentiendi, ratiocinandi, atque motu. Quod si queratur, utrum unumquidque horum sit animus, an pars animi, et si pars, an ita pars, ut cogitatione ac ratione solum, aut etiam loco secessi possit, de nonnullis quidem non est difficile respondere, de aliis questio est. Ut enim animaduerti licet eorum quae terra ex se gignit, nonnulla cum aulis sunt, aliaque ab aliis separata vivere, quasi in iis sit animus, re ipsa unus in quoque, cum plures esse possint: sic in aliis animi distinctionibus videntur cernimus in iis bestiolis que incisuris quibusdam constant, cum in partes dividuntur. Etenim sensu unaquaque pars vtitur, et loco mouetur. Si vero sensum habet, visionem etiam et cupiditatem, quandoquidem ubi sensus est, cum dolor et voluptas consequuntur. Quae ubicunque sunt, necessario etiam appetitus. Sed de mente vique contemplandi, nondum hoc constat, animique genus illud videtur esse, idque unum separari potest quemadmodum id quod sempernum est ab eo quod interit. Ex quibus inteligitur, ceteras animi partes non esse separabiles, quemadmodum nonnulli sentiunt. Ratione autem et natura sua non est dubium, quin sint diversae, quandoquidem alia habent na-

turam & essentiam vis sentiendi, aliam opinandi, quemadmodum aliud est sensu percipere, aliud opinari, quod ite in aliis quae dicta sunt, contingit. Atque etiam in nonnullis animantibus haec insunt omnia, in quibusdā nonnulla, in aliis unum modo reperitur, id quod animalium genera distinxit: cuius causa quae sit, post considerandum erit. Quod item contingit in sensibus. In aliis enim omnes sunt, in quibusdā aliqui, in nonnullis unus tactus, qui est maxime necessarius. Duobus quidem modis id quo vivimus & sentimus dicitur, quemadmodum duplex est id quo scire dicimur, quorum unum scientiam vocamus, animum alterum, utroque enim horū scire dicimur. Eademque est ratio eius quo valemus, quorum unum valetudo dicitur, alterum pars est quedam corporis, vel etiā totum. Horum porro scientia & valetudo, forma & species quedā est ac ratio, & vis eorū quae recipiunt, illa eius partis in qua scientia imprimitur, haec illius in qua sedes est valetudinis. In eo enim quod accipit, ac bene affectū est, vis eorum quae aliquid efficere possunt, inesse videtur. Quod si animus id est quo primum & vivimus, & sentimus, & ratiocinamur: profectō ut forma quedā & species sit necesse est, non ut materia, idque quod subest. Cum enim tria naturalium genera sint, quemadmodum diximus, quorum unum forma est ac species, alterū materia, tertiu quod ex his duobus iunctum est: eorum materia vis est ac potestas, species actus & perfectio. Quoniamque id quod ex utroque constat, animatum est, non est corpus animi perfectio, sed animus certi cuiusdam corporis. Ob eamque causam recte sentiunt iij quibus animus nec sine corpore esse, nec

A R I S T. D E A N I M O

aliquid corpus videtur. Neque enim ipse corpus est, sed a-
liquid corporis, ob eamque causam, in corpore inest, atque
ita affecto corpore, ac non quemadmodum superiores, qui
eum ad corpus accommodabant, cum nec quodnam id esset,
nec quale explicassent, quanquam non videatur ita temere
quodvis in quoquis recipi. Sic autem ut dicimus, omni ra-
tioni consonant. Vniuscuiusque enim perfectio, in eo quod
vim habet, et in accommodata natura materia solet exi-
stere. Illud ergo ex his perspicuum est, animum perfectione
quandam esse atque rationem eius, quod tale esse posset.

Cap. 3.

Facultates autem animi quae expositae sunt, in nonnul-
lis vniuersae, ut diximus, insunt, in aliis aliquae, in quibus-
dam vna tantummodo. Facultates verò diximus vim a-
lendi, sentiendi, appetendi, mouendi loco, ac ratiocinandi,
quarum alendi vis in iis sola reperitur, que terra gignit in
aliis et hæc, et sentiendi. Si verò sentiendi vis, et appe-
tendi. Appetitus enim nomine continetur cupiditas, ira,
et voluntas. In omnibus autem animantibus, ex sensibus
tactus unus inest. Cui verò sensus inest, ei etiam voluptas
et dolor, idque quod voluptatem affert, et quod dolore,
que omnia quibus conueniunt, in ea etiam cupiditas cadit.
Hæc enim quedam est eius quod voluptatem parit, appe-
titio. Præterea cibi ac pastus sensum habet, quoniā tactus
cibi sensus est. Rebus enim aridis, humidis, calidis ac frigi-
dis animalia omnia vescuntur, quarum sensus est tactus,
ceterarum non est, nisi impropriè. Nihil enim pastum so-
nus adiuuat, nec color aut odor. Non sapor aliquid est eo-
rum quæ sub tactum cadunt. Sunt autem fames et sitis
appetitus, quorum fames quidem appetitus est rerū calo-

rem & siccitatem, sitis verò humorem & frigus efficien-
tium, quorum omnium sapor est quasi condimentum. Sed
de his postea planius differendum erit. Nunc hoc tantum
dicatur, quæ animalia tactum habent, in iis etiam appe-
titum reperiri. Quod de visione incertum est, idque pòst
considerabimus. In quibusdam præterea inest vis ea, qua
mouemur loco. In aliis et iā pars animi quæ est rationis ac
consilij atque mens ipsa, ut in hominibus inest: & si quid
aliud est eiusdem generis, aut etiam diuinus ac dignius.
Atque hoc quidem perspicuum est, eadem ratione animi
atque figuræ unam esse definitionem, propterea quod nec
illuc figura aliam præter triangulū & cæteras quæ sequū-
tur complectitur, nec hic ullum animus præter eos qui cō-
memorati sunt. Et quemadmodū in figuris cōmuniis quæ-
dam est definitio, quæ in omnibus quidem accōmodabitur,
sed nullius erit propria, sic in animis cōtingit, de quibus di-
ximus. Itaque ridiculum est profecto & in his & in aliis
communē modo definitionem quærere, quæ nullius sit na-
turæ propria, nec sanè in propria quadā, eaque infima spe-
cie querendum est, hac tali prætermissa definitione. Eadē
autem ratio est & eorum quæ in figuris, & eorum quæ in
animo versantur. Semper enim in eo quod deinceps sequi-
tur, superioris vis intelligitur, & in figuris, & in rebus quæ
animo sunt præditæ. Veluti in quadrato triangulū, & in
parte animi quæ est sensus, ea quæ alimenti, intelligitur.
Quocirca in quoque querendum est, quis cuiusque animus
sit, veluti quis stirpiū, & quis hominis, aut bestie. Cur au-
tem eam inter se rationem habeant ea, quæ ordine quadā
alia ex aliis sequuntur, videndum est. Sine enim ea parte

ARIST. DE ANIMO

animi, quæ ad aliud pertinet, ea quæ est sensus, esse nullum modo potest, cum ea quæ aliud munus suum exequitur, in iis quæ ex terra oriuntur, ab ea quæ sensus est particeps, separetur. Rursus sine tangendi sensu nullus aliud extare potest, cum tactus sine aliis adsit. Pleraque enim animalia nec aspectum habent, nec auditum, nec plane sensum ullius odoris. Eorum etiā quæ sensum habet, in aliis vis mouendi loco inest, in aliis non inest, postrema verò atque in paucissimis pars consilij atque rationis particeps inest. Ex mortalibus enim, quibus tributum est consilium, iis etiā cetera tributa sunt omnia. Quibus verò quodque illorum datum est, non in iis omnibus consilium reperitur, sed aliis ne vis ea quidem in qua visa imprimūtur, data est, alia hanc unā viuendi ducem habent. De mente autem ea cuius omne opus in contemplando est, differere, non est huius disputatio-

*Cap. 4. statuetur, animi quoque aptissimam futuram. *Si quis autem de his recte disputaturus est, cū necesse est, quid quodque horum sit, sumere, quod ei in iis quæ cohærent, faciendum erit eodem modo. Quod si vis & natura cuiusque corum exponenda est, ut quid sit ea pars, quæ est mentis atque rationis, aut ea quæ sensus est particeps, aut ea denique quæ ad aliud pertinet: primum dicendum erit, quid sit mēte aliquid comprehendere, quid sensu percipere. priores enim sunt ratione facultatibus functiones atque actiones. Quod si ita est, hisque antecedere debet rerū obiectarū cognitio, ob eandem causam prius illa explicāda erunt, quo in genere sunt cibus, & res quæ sensum ac mētem mouerit. Ita primo de alimento & procreatione dicendū erit, quādoquidē.

animus alendi vi præditus & cæteris conuenit, & prima est, & latissimè patens vis animi, quæ facit ut viuant cætera, cuius munera & officia sunt, procreare, & cibum capere. Omnium enim officiorum ac munerum in iis quæ viuunt, dummodo suis partibus absoluta sint, non imminuta, aut originem fortuitam non habeant, nullum naturæ aptius aut accommodatius est, quam sui simile facere, ut animal animal, stirps stirpem, ut æternitatē diuinitatemque quam proximè possint, imitantur. Omnia enim illius cupiditate ducuntur, eoque omnes suas actiones referunt ea omnia, quæ natura duce quippiam faciunt. Id autē cuius causa aliquid sit, est duplex, vnum est quò actiones referuntur, alterū id cui procurantur ea quæ ad illum finem pertinent. Quoniam igitur perpetuitate æternitatem ac diuinitatem consequi & attingere non possunt, propterea quod nihil eorū quæ interitura sunt, idem vnumque numero permanere potest, qua ex parte eò peruenire licet, etenim quodque eius fit particeps, alia magis, alia minus, & permanet, non idem, sed quasi idem, non vnum numero, sed vnius speciei ac generis eiusdem. Est autem animus eius corporis quod viuit, & causa & principium. Quæ quanquam multis modis dicuntur, tamen animus causa est tribus iis modis, qui inter se distincti sunt. Nam & id animus est unde motus ducitur, & id cuius causa aliquid sit, & ut natura & essentia, animatorū corporū causa est. Non est id quidem dubium, quin ut essentia. Causa enim cur sint omnia essentia est. Iis autem quæ viuunt, viuere ea esse cuius causa est, & principium omnis. Atque etiam eius quod tale quippiā esse potest ratio, perfectio est,

ARIST. DE ANIMO

¶ forma. Cōstat etiā animum esse, in eo causae genere cuius gratia aliquid fiat. Ut enim mēs, sic natura, aliò refert quod facit, idque illi est finis propositus. Hunc verò locū in animātibus animo natura tribuit. Omnia enim naturalia corpora, animi instrumenta sunt, ut animantiū, sic eorum quæ gignuntur ē terra, quod animi causa sint constituta. Duobus autem modis id cuius causa quippiam fit, dicitur, quorum vñus est quo, alter cui. Atque etiam animus est id vnde primum mutatio loci proficiuntur, quæ quidē vis non in omnibus naturis quæ vivunt, reperitur. Ab animo etiam est commutatio & accessio, quippe cum & sensus quædam sit cōmutatio, & nihil sensum habeat, quod non sit animo præditum. Eadē est & accessionis & abscessio-
nis ratio. Nihil enim imminuitur aut crescit naturæ lege atque ratione, quod non alatur: & nihil alitur, quod nō sit vitæ particeps. Empedocles autē hoc non rectè censuit, accessionem iis quæ terra gignat, & quæ altè deorsum radices agant, contingere, præterea quod terra hoc modo na-
tura suo pondere feratur, sursum autem versus, quod ignis superiora petat. Neque enim hæc duo sursum & deorsum rectè accipit. Non enim omnibus naturis atque vniuersitati idem est locus superior & inferior, sed quod animalibus caput est, id sunt radices in iis quæ gignuntur ē terra, si instrumenta diuersa aut eadem dicenda sunt, ex officiis ac muneribus, præterea quid ignem ac terram, quæ in contrarium locum ferantur, continent? Dissipabun-
tur enim ac diuelliuntur, nisi quid sit quod prohibeat. Quod si est, id animus est, quod causa est cur & augescant, & alantur. Quanquam nonnullis ignis natura omnino cau-

Sa videtur esse alimenti atque accessionis. Hoc enim unū ex corporibus aut elementis ali & augescere videtur. Itaque & in iis quæ oriuntur è terra & in animantibus ignis ipse causa efficiens horum intelligi poterit. Attamen hæc ille quodāmodo adiuuat, non tamen planè causa est, sed animus potius. Nam cum ignis augescere in infinitum possit, quandiu aliquid subest, quod cōburatur, eorumque quæ natura constant, magnitudini & cumulo, terminus quidam sit, ac ratio constituta, hæc profecto animi sunt, non ignis, & rationis magis, quam materiae propria. Quoniam autē eadem vis est animi ea qua alit, & qua procreat, primum de cibo differendum est, quandoquidē hoc ipso officio à ceteris facultatibus distinguitur. Sed videtur contrarium ali à contrario, non omnia tamen ab omnibus verū ea contraria, quæ non solum alia ab aliis oriuntur, sed etiam augescunt. Multa enim mutuam habent originem, sed non omnia à contrariis quantitatis accessionem capiunt, ut id quod valet, ex agro oritur. Verum ne hæc quidē eo modo alia ab aliis aluntur, sed igni aqua pastum præbet, aquam autem ignis alere non videtur. Ac in iis quidem corporibus quæ simplicia sunt, hæc ipsa eiusmodi videntur esse, ut unum sit quod alat, alterum quod alatur, sed tamen de eo quæstio est. Nam cum alijs confirmant simile à simili ali, quemadmodum etiam augeri, tamen nonnullis, quemadmodum diximus, contra & contrarium à contrario videtur, quod res similis pati non possit: cibum autem mutari atque concoqui, cùm in contrarium aut in id quod interiectū fiat, sit mutatio. Præterea cibus ab eo quod alitur, quadam ex parte mutatur,

ARIST. DE ANIMO

quod in eo quod alitur, cibus non efficit, quemadmodum faber à materia quæ ei proposita est, non mutatur vlo modo, sed hæc à fabro, qui materiam quæ non erat operis ipsius, ad opus suum tantummodo transfert & accommodat. Vtrum autem cibus id sit quod ad extremū euenit, an id quod primum, multum interest. Quod si vtrunque, sed ita ut vnum crudum sit, alterum concoctū, vtroque modo nutritionem fieri dici potest. Nam quatenus crudus est cibus, ea ex parte contrariū à contrario alitur: quatenus autem coctus est, simile à simili. Ex quo perspici licet, vtroque quodam modo & recte & non recte dicere. Quoniā autem nihil vitæ expers alitur, corpus certè animatum sit necesse est, quod alatur & quatenus est animatum. Itaque cibus ad id quod animatum est accommodatur, ac nō improprie ac fortuito. Sed aliud est cibum esse, aliud vim ad augendum habere. Qua enim ex parte quantitatem habet, vim habet ad accessionem afferendā id quod alit: qua autē ex parte, aliquid est rerum singularum, & essentia, cibus dicitur. Conseruat enim naturam, eaque usque ad eum finem est, dum alatur: valet etiam ad procreandū non id quod alitur, sed id quod simile est rei quæ alitur. Nam cum iam sit in rerum natura id quod alitur, nec quicquam se gignat, sed conseruet, fit ut animi principium eiusmodi sit, quod id conseruet in quo ipsum inest, quatenus eam vim habet. Cibus autem id à quo capitur, ad munus suum exequendum comparat. Itaque cum ei cibus de trahitur, intereat necesse est. Cum autem tria sint, id quod alitur, res qua alitur, & id quod alit: primus quidem animus id est quod alit: id quod alitur corpus, in quo

ipse est: id quo alitur, cibus. Quoniamq; à fine omnia suis nominibus appellanda sunt, finis autem propositus est, aliquid sui simile procreare, primus certè animus erit, qui vim habet sui simile procreādi. Est autem duplex id quo corpus alitur, quemadmodū manus est id quo nauta gubernat, & gubernaculum, quorum vnum mouet & mouetur, alterum motum afferat tantummodo. Cum verò cibus omnis eiusmodi esse debeat, ut concoqui posset, & calor concoctionem efficiat, calor in naturis animatis omnibus insit necesse est. Ac pingui quidem Minerua quid cibus sit, expositum est. Planius autem suis locis de eo disserendum crit.

His verò ita cōstitutis, nūc de omni sensu summatim di- Cap. 5.
ſputemus. Sensus quidem, iam, vt dixi, tum euenit, cū &
mouetur aliquid ac patitur & quodāmodo accipit. Que-
dam enim videtur esse immutatio. Nonnulli autem in ea
opinione sunt, vt similem rem à sui simili pati dicāt, quod
quemadmodum fieri posset, aut non posset, aliis locis dictū
est, in quibus de toto genere faciendi & patiēdi disputauimus. Cur autem sensuū ipsorum nō sit sensus, quæſtio est,
& quam ob causam sine iis quæ extrinsecus occurrunt &
obiiciuntur, nō faciant sensum, cum insint ignis & terra,
aliāque elementa, quorum per se sensus est, aut per ea quæ
in illa cōueniūt. Illud quidem perspicuum est, id quod vim
habet ad sensum efficiendum, non esse re ipsa, sed vim hu-
ius rei in se solum habere. Itaque non sentit, quemadmo-
dū res quæ incēdi potest, non incenditur ipsa per se sine re
quæ incendere vreréque posset. Se enim ipsa vreret, nec i-
gnem re ipsa necesse esset adhiberi. Quoniam autē sentire

ARIST. DE ANIMO

duobus modis dicitur (nam & id quod vim audiendi vi-
dendique habet, audire ac videre dicimus, etiā si fortè dor-
miat, & id quod hæc ipsa officia ac munera exequitur)
duobus etiā modis sensus dicatur necesse est, quorum unus
vis & facultas erit, alter actio quedam. Eodemque modo
sensu percipere, vim habendo, & fungendo munere. Ac pri-
mum quidem illud dicendum est, iis verbis quasi iisdē nos
vti, pati, sentire, & munus exequi. Nam & motus actus
quidam est, et si inchoatus, quemadmodum aliis libris di-
ximus, & omnia patiuntur ac mouentur ab eo quod vim
efficiendi habeat, sitque in rerum natura. Itaque verè dici
potest, & à re simili, quanque rem pati, & à dissimili
quemadmodum diximus patitur enim, cum est dissimilis,
cum autem passa est, similis. Deinde quām varie suman-
tur posse esse & re ipsa esse distinguendum est, nunc enim
pingui Minerua de iis disputamus. Est enim aliquid ita
sciens, ut hominem scientem dicimus, ex eo quod homo in
iis sit, quæ scientiæ capacias sunt. Est etiam cum dicimus
scientem eum in quo grammatica insit. Vt terque horū non
eodem modo facultate prædictus est, sed unus, quod genus
tale est ac materia: alter, eo quod si velit contemplari po-
test, nisi quid extra impedimentum afferat. Alius vero iam
rem considerat, usumque scientiæ & cognitionis, exempli
causa, A, iam habet. Ac primi quidē illi duo, vim habet
scientiæ, ita tamē, ut unus disciplina commutatus & af-
fectus, ex contrariōque habitu sgp̄e mutatus sit: alter ex eo
quod cùm sensu vel grammatica sit prædictus, nec agat, ad
agendum se confert longè diuerso à superiori modo. Pati
etiam ne uno quidem modo dicitur, sed unū genus est pa-

tiendi, cum aliquis interitus à contrario oritur, alterū cum salus potius & conseruatio eius quod vim habet ut sit, ab eo procuratur, quod & iam est in rerum natura, & ita simile est, ut vis agendi ad actionem similitudine accedit. Quod enim scientia præditum est, id ad contemplandi vsum cōuertitur, id quod aut immutari non est (aliquid enim rei accedit, non decedit, & fit in actum & perfectiōnem mutatio) aut certè aliud est cōmutationis genus. Itaque nō recte sentiunt ij, qui id quod sapit, cū sapit & sentit, cōmutari confirmāt, quemadmodum nec architectum cum aedificat. Quod igitur ad rem & exitum id cuius vis tantum inerat, intelligendo & sapiendo perducit, non doctrinę, sed alio nomine appellari debet. Quod autem ex eo cuius vis est tantum, discendo mutatur, scientiamque percipit, ab eo quod re ipsa est, munisque habet docendi, id vel non debet dici pati: quemadmodum dictum est, vel duo sunt genera commutationis, quorum vnum sit in priuantes affectiones, alterū in habitum naturāmque mutatio. Eius autem quod sensus est particeps, mutatio ab eo quod procreat prima proficiuntur, quod cum procreatum est, iā scientiae instar sensum habet. Atque etiam sensum re ipsa adhibere, eodē modo dicitur, quo contemplari, scđ interest, quòd ea quae sensum mouēt, vt quae sub aspectum & auditum, ceterosque sensus cadunt, extrinsecus adhibentur. Idque propterea fit, quòd rerum singularum est sensus, qui suo munere fungitur, scientia autem rerum vniuersarum, quae quodammodo in ipso animo sit & sunt. Itaque licet nobis cum volumus mente aliquid agitare & cogitare, sensu autem comprehendere non licet. Sit enim oportet aliquid

A R I S T. D E A N I M O

quod sensum moueat. Quod etiam sit in artibus & scien-
tiis iis que in rebus sensum mouentibus versantur, atq[ue] ob
eam causam, quod ea que sub sensum cadunt, res sunt sin-
gulae & externe. Sed de his rusus differēdi alius locus erit.
Nunc hoc tantum explicatū sit, cum non simpliciter, vñò-
que modo id quod vim tātum ut sit habet dicatur, aliud
que sit eiusmodi, vt si puerum in bello præesse posse dica-
mus, aliud vt si eum imperatore posse esse dicamus, qui id
atatis sit, que in imperatore desideretur, eandem eius quod
vim sentiendi habeat, esse rationem. Sed quoniam eorum
distinctio nomine caret, expositūmque est inter ea interes-
se, & quemadmodum intersit, certè patiēdi verbo, & im-
mutādi pro propriis nominibus utamur necesse est. Quod
autem sensu comprehendere potest, tale esse potest, quale īā
reipsa est, id quod sub sensum cadit, quemadmodum dixi-
mus. patitur ergo quoad non simile est, sed per p[er]missionis exi-
tus similitudinem affert, ut sit quasi idem. Sed primum de
iis quae sensibus subiiciuntur, pro cuiusque sensus modo &
ordine dicendum est. Tria autem sunt genera eorum quae
sub sensum cadunt, quorū duo per se sensum mouere dici-
mus, per aliud tertium. Duorum autem illorum vnum est
vniuscuiusque sensus proprium, alterum cōmune omnium
proprium verò voco, id, quod alium sensum nō potest mo-
uere, & in quo error versari non potest, vt aspectui color
subest, auditui sonus, & sapor gustatui. Tactus autem
plures habet dissimilitudines, sed vniusquisque de his iu-
dicat, nec in eo fallitur, quod colorem iudicet, aut sonū esse
verum in eo quod quid sit colore tinctū, aut vbi, aut quid
sonet, vel vbi. Atque hæc quidem omnia cuiusque pro-

pria dicuntur. Communia autem ut motus, ut status, ut numerus, figura, magnitudo. Non enim hęc cuiusquā proprias sunt, sed omnium communia. Nam ex tactu motus percipitur, et aspectu. Atque hęc quidem sensum per se mouent. Per aliud autem ex impropriè mouere dicitur, ut si Diaris filius albus sit: impropriè enim ac per aliud hunc sensu comprehendit, quod albo cuius erat sensus, accidit illud. Itaque nihil patitur, qua ex parte est à re quae sensibus obiicitur. Eorum autem quae per se sensum mouent, quae sunt propria, verè ac propriè sensum mouent, cāque sunt, in quibus vniuersi sensus natura positæ est.

Cuius igitur affectus est, id aspectabile est: ex Cap. 7. aspectabile est color, et quod oratione quidem exprimi potest, sed vacat nomine, quod quidem in sermonis progressu omnibus perspicuum erit maximè. Nam quod spectabile dicimus, color est, color autem est in eo quod per se ac vi sua oculos mouet: per se autem dixi, non quasi id sit in ratione ipsius, sed ex eo quod in se causam habet, cur sit aspectabile. Omnis autem color vim habet id mouendi, quod re ipsa perlucidum est, cāque illius natura est. Itaque sine lumine cadere sub aspectum nullo modo potest, sed singuli colores omnino ac plane lumen requirunt, ut cernantur. Ex quo intelligitur, primum de lumine quid sit esse differendum. Est igitur aliquid perlucidum, perlucidum autem id appello, quod sensum oculorum illud quidem mouet, non tamen per se ac vi sua eum mouet, sed vi alieni coloris: quo in genere est aér, aqua, multaque corpora ex iis quae solida dicuntur. Neque enim aqua et aér eo ipso quod aqua et aér sunt, perluci-

ARIST. DE ANIMO

cida sunt, sed quod in utroque eorum natura eadem inest, quae in eternis naturis corporibusque celestibus. Lumen autem est actus & perfectio rei perlucidae, qua ex parte perlucida est. nam perlucida ex vi modo & facultate sunt, in quibus modo ipsum lumen, modo tenebræ inesse consipiuntur. Lumen autem quasi color est naturæ translucidæ: cum eam ignis re ipsa talem fecit, aut aliquid eiusdem generis, id quod naturis celestibus contingit, in quibus aliquid unum atque idem inest. Ac quid sit translucidum, quid lumen, ita diximus, ut nec ignis huius natura esse intelligatur, nec omnino corpus, nec ullius corporis fluxio (sic enim quoddam etiam corpus essent) sed igni aut alicuius corporis eiusdem generis in re perlucida presentia. Neque enim duo corpora simul in eodem esse possunt. Lumen autem & tenebris sic inter se affecta sunt, ut contraria esse videantur. Ac tenebre huiusmodi habitus in natura translucida priuatio est. Ex quo illud etiam perspici licet, lumen huius rei talis praesentia esse, nec recte Empedoclem dixisse, aut si quis alius ita tradidit, lumen esse quod & feratur, & in medio terræ, atque cœli suspensum hæreat, etiam si hoc nos lateat, quod & rationum veritati repugnat, & iis quæ animaduertimus. Ut enī paruo interuallo interiecto id nos lateat, certè ab ortu ad occasum postulare, ut id nos fugiat, magnū est. Color autem in naturam coloris expertem cadere potest, & sonus in rem sono vacantem. Coloris porro expers est natura perlucida, & ea quæ aut proorsus cerni non potest, aut vix potest: quo in genere id videtur, cui tenebræ offusæ sunt. Natura quidem perlucida huiusmodi est, non cū re ipsa perlucida est, sed cum eius vim habet. Eadem enim natura

natura aliàs tenebræ, aliàs lumen est. Neque verò in luce sunt aspectabilia omnia, quæ sub conspectum cadunt, sed suus cuiusque rei tantum color. Sunt enim quædam eiusmodi, quæ cum in lumine non cernantur, in tenebris tantū sensum faciunt, veluti ea quæ ignita apparēt, & splēdida. Vacant autem nomine hæc omnia, ut fungus, cornu, capita & squamæ piscium, oculique: nec ullius horū proprius color cernitur. Et causa quidem quæ sit, cur hæc videātur, non est huius loci exponere. Nunc autem hoc tantum perspicuum est, colorem id esse, quod in lumine cernatur. Itaq^b sine lumine non videtur, propterea quòd hæc coloris natura est, id quod vim habet mouendi rem quæ re ipsa perlucida est. Natura autē quæ re ipsa perlucidū aliquid reddit, lumen est. Idque ex eo intelligitur, quòd si quis apponat aspectui quipiam, quod colorem habeat, non videbitur. Sed color naturā perlucidam, vt aëra, mouet, à qua cum continuatur, sensus sedes mouetur. Neque enim preclarè hoc Democritus cœsuit, si inanis esset, & vacaret corporibus locus inter nos & cælum interiectus, acriter cerni posse etiam formicam, quæ esset in cælo: hoc enim fieri nō potest. aspectus enim tum denique efficitur, cum oculo res quæpiam mouet, atque impellit, quod cum ab ipso colore qui cernitur, fieri nō posset, relinquitur, vt ab eo spacio quod interiectum est. Ex quo perspicuum est, oportere aliquid in medio esse locatum, quod si inane sit, non dico acriter, sed nullo modo quicquam cerni posset. Causam quidem cur necesse sit colorem in lumine videri, diximus. Ignis autem in vitroque & in tenebris, & in lumine cernitur, atque id necessariò propterea quòd natura quæ perlucida est,

ARIST. DE ANIMO

ab igne perlucida redditur. Eademque ratio est & soni, & odoris. Neuter enim eorum cum eam partem in qua sensus habitat attingit, sensum facit, sed ab odore & sono id quod interiectum est, impellitur, tum deinde ab hoc utraq; pars in qua sensus inest. Quod si quis eidem parti rem quae resonat, aut odore efflat, apponat, nullum sensum faciet. In tactu etiam atque gustatu idem contingit, sed non apparet, cuius causa quae sit, post intelligetur. Quod autem interiectum esse debet, in sono quidem aer est, in odore vero vacat nomine. Communis enim quedam est, & in aere, & in aqua affectio, ut res perlucida, coloris, sic odoris alia quedam, quae quidem in utroque horum inest. Nam cum aquatiles etiam bestias constat odoris sensu affici, tamen homo, & que animantia quae graduntur & respirant, sensum odoris habere, nisi respirando non possunt, cuius rei causa postea etiam explicabitur.

Cap. 8. Nunc autem primū de sono & auditu differamus. Est autem duplex sonus, quorum unus reipsa est, alter non est reipsa, sed ex eo intelligitur, quod esse posse. Sunt enim qui resonare negamus. ut spongiam, ut lanam: sunt quae sonare dicimus, ut aes & omnia quae solida, & lacuia sunt, quod resonare possunt. Idque est inter se atque auditum, reipsa sonum elicere. Sonus autem reipsa tum elicetur semper, cum alicuius ex alio atque in alio ictus elicetur. Ictus enim ac conflictus est qui sonum facit. Itaque fieri non potest, ut ex una re sonus eliciatur. Aliud est enim id quod percutit, aliud id quod percutitur. Quocirca id quod resonat, aliam rem percutiendo sonat, nec ictus fit sine motu. Nec vero quartus rerum pulsus est sonus. Neque enim iam, ut dixi, ullo mo-

do sonant lance, siue percutiant, siue percutiantur, sed etiam
 omnia quae levia et causa sunt, quorum etiam resonat,
 propterea quod leve est: ea autem quae concavas habent
 altitudines, relatione ipsa post primum ictum complures
 ictus sunt, quod aer qui motus erat, exire non posset. Prete-
 rea in aere et in aqua, et si minus, exauditur. Neque ve-
 rò in sono aer et aqua omnia possunt, sed configere solidam
 corpora inter se et cum aere oportet, quod tum fit denique
 cum aer pulsus remanet, nec diffunditur, aut dissipatur.
 Itaque si vehemens sit et repentinus ictus, sonus elicetur.
 Debet enim percutientis motus praeuenire aeris dissipatio-
 nem, ut si quis arenæ cumulum qui in praeceps ruat, im-
 pellat. Relatio autem soni quae Echo dicitur tum fit, cum
 ab aere qui idem unusque manet, per vas quod extremis
 partibus dissipari sonum prohibeat, rufus aer quasi pila
 repellitur. Semper autem sonus refertur, et si obscure: quando
 quidem idem in sono contingit, quod in lumine quod sem-
 per refertur. neque enim omnem ad partem perueniret, sed
 tenebrae offunderentur extra eum locum cui sol colluce-
 ret. Nec verò ita refertur, ut ab aqua, aut aere, aut ab
 aliquo alio leui corpore, ita ut umbram efficiat, qua
 sane terminare ac definire lumen solemus. Rectè autem
 id quod inane est, in auditu dominari dicitur. Videtur
 enim inanis esse aer, qui cum pulsu agitatus est, unus at-
 que continuatus facit, ut audiamus: sed quia fragilis est,
 non redditur sonus, nisi leve sit id quod percutitur.
 Tum enim unus efficitur, atque coniungitur propter rei
 planiciem et aquabilitatem. Una enim rei levius est
 planicies. Ac illud quidem vim resonandi habet, quod

ARIST. DE ANIMO

aëra coniunctum atque continuatum usque ad auditum impellere potest. Auditui autem est insitus quidam aér à natura, qui quoniam ad aëra pertinet, simulatq; id quod extra patet, pellitur, pellitur id etiam quod intus est. Itaq; non ex omni parte audit animal, nec in omnem partem se aér insinuat, quandoquidem non ex omni parte aëra habet, eam scilicet partem quæ moueri debet, estque animata, non secus atque pupilla est humor quidā. Atq; aér quidem soni expers est, propterea quod facile dissipari potest: cum autem dissipari non potest, eius agitatio est sonus. Idemque in auribus intus conditus est, ut si immobilis, eoque acriter omnia impulsuum genera sentiamus. Ob eamq; causam in aqua audimus, quod ad ipsum à natura intus reconditum aëra non introeat, nec ad aures, propterea quod tortuosum flexuosumque iter habent. Quod si quando fiat, non exaudimus: nec si membrana celebri ægrotet, quemadmodum non videmus cum membrana ea quæ aciem obducit, ægra est. Vtrum autem exaudiat quissimam, nécne, auris quæ semper, ut cornu tinnit, declarat, semper interno enim quodam, & suo pulsu aér, is qui inest in auribus, agitat. Sed tamen sonus est alienus non proprius, ob eamque causam nonnulli asseuerant auditum fieri per inane quod sonet, quia per id audiamus, quod definitum certumque aëra habeat. Vtrum autem resonet id quod pulsatur, an id quod pulsat, an etiam vtrunque, sed alio atque alio modo, questio est. Est enim sonus motus eius quod moueri potest, quemadmodum ea quæ referuntur & resiliunt à lœvibus corporibus, cum quis ea pulsat. Non omnia quidem iam ut dixi quæ pulsantur, & quæ pulsum

afferunt, resonant: ut si qua acus acum percutiat, sed id quod pulsū agitatur, & equabile esse debet, ut aēr confertim referatur & concutiatur. Sonorum autem differentiae nō nisi ex eo qui re ipsa est sono intelliguntur. ut enim sine lumine colores minime cernuntur, sic nec sublato sono acutus & grauis intelligi potest. Hęc autem translatione dicuntur, ex iis rebus, quae sub tactum cadunt. Acutus enim sensum paruo tempore multum afficit. Grauis parū lōgo tempore. Nec verò acutus est qui velox, nec grauis qui tardus, sed illius sit propter celeritatē huiusmodi impulsus, huius verò propter tarditatem. Videnturque acutum & obtusum id quod in tactu versatur, imitari. Quod enim acutum est, quasi pugit, quod autem retusum est, quasi pellit: idque sit propterea quod illud citò, hoc tarde mouet. Ex quo efficitur, ut illud velox sit, hoc tardum. Ac de sono hactenus. Vox autem sonus est quidam naturae animatae. Earū enim quę sine animo sunt, nulla vocalis est, sed quādam similitudine vocem fundere dicuntur, ut tibia, ut fides, ceteraque inanima quae intentionem habent, cantum, & sermonem, ut etiam vox eis tributa videatur. Multis verò animantibus non est data vox, quo in genere ea sunt maxime, quae sanguinem non habent, & eorum quae habent, ut pisces, nec iniuria, siquidem sonus est aēris impulsus. Qui autem vocem mittere dicuntur, ut pisces qui in Acheloo amne sunt, branchiis aut aliquo eiusdem generis resonat. Vox autem est animantis sonus, qui non quauis parte referatur, sed quoniam omnia quae resonant, id tum faciunt, cùm & aliquid percutit & aliquid percutitur, idque in alio quodam, quod aēr est, consentaneum est, ea vo-

ARIST. DE ANIMO

cem sola fundere, quæ aëra accipient. ut enim linguaë usus
duorum munerum causa datus est, gustatus atque sermo-
nis, quorum gustatus necessitatis, ob eamque causam in
pluribus reperitur: sermo autem ornatus causa comparatus
est. Ita spiritu utitur ad duo natura, & ad calorem insi-
tum, quod est necessitatis (causa autem alio loco expone-
tur) & ad vocem, in quo decorum potius quam necessita-
tem respexit. Respirationis autem instrumentum est gut-
tur, quæ quidem pars pulmonis causa est data, propterea
quod animantes gradientes caloris copia quam in hac par-
te habent, cæteras superant. Respiratione etiam eget locus
primus qui cor continet. Itaque necesse est cum inspiratur,
aëra intrare. Quocirca vox est, pulsus respirati aëris qui
ab ea anima, quæ in his partibus inest, ad arteriam effi-
citur. Neque enim omnis animatum sonus est vox, quæ
admodum diximus (lingua enim resonare potest, qualis est
sonus tussientium) sed & animatum esse debet id quod
pulsat, & cum quadam visione. Vox enim est sonus qui-
dam alicuius rei interpres. neque vero respirati aëris ictus
est eodem modo quo tussis, sed cum aëris qui in arteria est,
fit cum ipsa arteria conflictus ab illa parte effectus. Quod
ex osciri licet, quia fieri non potest, ut vocem mittat is qui
ducit, aut edit spiritum: sed is modo qui retinet, etenim
eum retinendum mouet. Ex quo etiam perspicuum est, cur
vox non sit data piscibus. Neque enim gutturi habent,
qua quidem parte carent, propterea quod non ducunt
spiritum, nec respirant. Qui autem eos vocales esse di-
cunt, vehementer errant: cur autem, alio loco dicendum.

Cap. 9.

Deodore autem, eaque re quæ odoratum mouet, dis-

serere difficultius est, quam de superioribus. Neque enim perinde perspicuum est, quid sit odor, ut quid sonus, quid lumen, quid color, idque eo fit, quod non inest in nobis acer hic sensus, sed eo à multis animantibus vincimur. Remisce enim homo olfacit, nec quicquam eorum quæ odorem efflant, percipit sine dolore aut voluptate, quod non sit in eo subtilis hic sensus. Quo etiā modo consentaneum est, animantia ea quæ dura sunt oculis, colores sensu comprehendere, nec colorum, nisi ex terrore, & metus vacuitate, internoscere posse varietates. Sic etiam odores hominum genus distinguit. Videtur enim hic sensus quandam habere rationem ad gustatum: & similia sunt genera saporum, & odorum genera. Sed gustatus in nobis est acrior, propterea quod ipse est tactus quidam qui sit in homine acerrimus. Nam cum ceteris sensibus à bestiis longè multumque superemur, tamen tactus iudicium in nobis, quam in plerisque aliis acrius est. Itaque prudentia bellus homo antecellit: hinc in hominum genere ex hoc sensu, excellenti ingenio atque tardo sunt prædicti, ex alio non sunt. Quorum enim prædura caro est, iij tardo ingenio sunt: quorum autem mollis est, ingeniosi. Ut autē sapor alius dulcis est, alius amarus, sic odores. Sed eorum partim habent odorem & saporem eiusdem generis, partim contra, ut suauem dulcemque odorem, & dulcem etiā saporem, eodemq; modo odor est acer, austerus, acidus, pinguis. Sed quoniam ut ante dixi, non perinde noti sunt odores, ut sapore, ab his rerum similitudine nomina duxerunt. Dulcis enim à croco & melle ductus est, acer à thymo, ceterisq; generis eiusdem.

ARIST. DE ANIMO

Quod de reliquis iudicandum est eodem modo. Iam verò quēadmodum auditus, singulique sensus, ille & in re versatur quæ auditum mouet, & in ea quæ non mouet, aliis & in eo quod sub oculos cadit, & in eo quod aciem oculorum fugit: ita odoratus & in eo quod odorem efflat, & in eo quod non efflat, cernitur. In odorum autem, partim ex eo dicitur, quod nullo modo ullum odorem afferre posset, partim quod exigui atque tetri odoris sit. Eodemque modo sapidum & insipidum dicitur. Odoratus etiam medio quodā interuallo, ut aëris & aquæ, existit. Etenim aquatiles bestiæ odorem sentiunt, itemque eæ quæ sanguinē habent & quæ non habent, quemadmodū etiam volucres, quarum nonnullæ procul ad pastum odore illectæ commendant. Itaque quæstio est, num bestiæ eodem modo omnes olficiant, homo verò respirando, ita tamen ut si non ducat spiritum, sed edat, aut retineat, non sentiat odorem, nec procul remotus, nec si propè adsit, nec si res quidem odorata intra nares apponatur. Ac illud quidem, nullum sensum moueri ab eo quod sensibus apponatur, commune est animantium omnium, non sentire autem odorem nisi respirando hominum proprium est, id quod experientia notum est. Quapropter bestiæ quæ sanguine carent, quia non ducunt spiritum, aliquæ alium sensum habeant, praeter eos quos enumerarimus. Sed fieri non potest, si quidem odorem sentiunt. Sensus enim rei quæ odorem habet, eumque vel bonum vel malum, odoratus dicitur. Præterea illas ab iis rebus quæ tetri acrisque odoris sunt, cuius generis sunt bitumen & sulphur, aliisque vehementia extingui, non minus, quam homines, cernimus. Ex quo fit, ut odore

et si non respirationes sentiant. Videturque huius sensus instrumentum in hominibus, à bestiarum instrumento eo modo differre, quo oculi, ab iis quæ duros & carneolos habent. Oculi enim molles palpebris quasi in uolucro sepiuntur, quæ nisi aperiantur, non cernunt. Eis autem animatibus, quæ oculos duros & carneolos habent, nihil tale datum est, ob eamque causam statim cernunt ea omnia, quæ in lumine obiiciuntur. Eodem igitur modo sensus odoratus instrumentum, aliis nulla re obductum instar oculi, datum est: iis autem quæ spiritu ducunt, quoddam operculum largita est natura, quod cum respirant, aperitur, venis itineribusq; amplificatis. Ob eamq; causam ea animantia quæ spiritu ducunt, in aqua olfaciunt. Ea enim respirando odorem percipient necesse est, quod in aqua facere nullo modo possunt. Odor autem aridæ rei est, ut sapor humidæ, instrumentum autem odoratus est, quod tale reddi potest quale illud est.

Quod vero sub gustatum cadit, quiddam est eorum quæ tactui subiiciuntur, eoque fit ut non cadat sub sensum per alienum corpus quod interiectum sit: neque enim tactus. Atque etiam res ea in qua sapor inest, in liquore qui matricæ locum tenet, degustatur: quod quiddam est propositum subiectumque tactui. Itaque in aqua etiam sensum habemus inserta ingestaque re, quæ iucundum saporem afferat. Neque eius nobis sensus esset, per id quod interiectum est, sed quia humoris ut potionis admixta esset. Color autem non ita ex eo quod misceatur, aut fluxionibus cernitur. Quod igitur hic medio respondeat nihil est: ut autem color est quod sub conspectum cadit, ita sapor id est quod gustatur. Sed nihil savoris sensum facit sine hu-

Cap. 10.

C A R I S T . D E A N I M O

more, omniāque eius generis vel humida sunt re ipsa, vel esse possunt, vt ea quæ sale condita sunt, quæ eadem facile liquari possunt, aptāque vim habent ad gignendum in lingua liquorem. Ut autem aspectus est & rei quæ oculos mouet, & eius quæ non mouet, (tenebrae enim eos non mouent, et si earum iudicium sit in aspectu) & præterea rei supra modum splendidæ, (hæc enim aciem oculorum fugit, et si alio modo atque tenebræ) sic aurium iudicium & ad sonos & ad silentium pertinet, quorum illi audiuntur, hoc non auditur, itēmque ad vehementes sonos, quemadmodum res splendida sub aspectum cadit. Ut enim parui soni non possunt audiri quodammodo, sic nec magni nec vehementes. Quæ autem aciem oculorum fugiunt, ἀόρατα vocantur, partim eiusmodi sunt, vt planè fugere dicantur, quomodo etiam in aliis rebus id quod fieri non potest, partim ita vt cum natura sua cadere sub aspectum possint, non cadant tamen, aut vix & grè cernantur, quomodo etiam ἀπονεψον & ἀπογενον, id est, quod pedibus caret, & quod ignem non sensit, dicitur. Similiter gustatus etiam, & in eo quod gustatur cernitur, & in eo quod non gustatur: quale est, id quod vel paruum, vel malum saporem habet, vel gustatum labefactat. Fons autem & principium horum omnium ab iis ducitur, quæ ad potandum apta sunt, & quæ non sunt: præsertim cum utrumque horum degustatio sit quedam: ita tamen ut hæc insalubris sit, gustatumque labefaciat, illa salubris sit, & ad naturam accommodata. Sed quod ad potandum aptum est, & tactus & gustatus commune est. Quoniam autem id quod humidum est, sub gu-

statum cadit, necesse est eius instrumentum sensus, nec re ipsa humidum esse, nec eiusmodi, qui humefieri nequeat. Afficitur enim quodam modo gustatus ab eo quod gustatur, quatenus sub gustatum cadit. Humefiat ergo oportet, saluum & incolume manes id quod humefieri potest. Instrumentum autem gustandi non humidum esse, hinc intelligitur, quod lingua ipsa si arida sit, aut admodum humida, saporē non sentiat: quippe quæ tactu suo primi liquoris periculum facere videatur. Ut cum quis prægustata re acri saporis, aliam degustat, & quemadmodū ægris amara omnia videntur, propterea quod in eorum lingua magna eius humoris copia abundet. Saporum autem genera, colores ita imitantur, ut simplices contrarij sint dulcis & amarus, quos sequantur, illum quidem pinguis & crassus, hunc falsus: quibus interiecti sunt, acer, austerus, acerbis & acidus. Hæ enim fere sunt saporum varietates. Ita fit, ut id aptum sit ad gustandum, in quo sit vis talis: id autem gustatum moueat, quod re ipsa eius sit efficiens.

Eorum autem quæ tactu mouent, & tactus, eadem est ratio. Si enim tactus nō est sensus unus, sed plures, ea etiā quæ tactum mouet, plura sint necesse est. Quāquam plurē sine, an unus quæstio est, & quod sit instrumentum sensus quo ea quæ tactum mouent, iudicetur: utrum caro, & in aliis aliquid quod eius vim obtineat, necne, sitq; caro medium, & primus sensus aliud quiddam interius. Nā cum sensus omnis vius repugnatiæ esse videatur, ut appetitus alborū & nigrorū, auditus acuti & grauis soni, gustatus dulcis & amari saporis: tamen in sensu tangendi

Cap. II.

ARIST. DE ANIMO

multæ sunt contrariorum repugnantiæ, calida frigida, arida humida, dura mollia, & si qua sunt eiusdem generis. Sed ad hanc quæstionem explicatio adhiberi potest, alios etiam sensus in multis repugnantiis versari, ut in voce, non solum est acutus sonus & grauis, sed etiam magnitudo & paruitas, levitas & asperitas vocis, aliisque generis eiusdem. Quinetiam coloris sunt hæ tales varietates. Sed tamen quidnam sit subiectum, ut auditui sonus, tactui, perspicuum non est. Vtrum autem intus sit instrumentum sensus nécne sit, sed caro statim hoc ipsum sit, pro argumento sumi non debet, quod simul atque eam tractat & attingit quispiam, sensu afficiatur, præsertim cum si quis ei apponat subtilem membranam, ut primum tetigerit, sensu eam sit affecturus. Atqui non est id quidem dubium, quin in tali re non sit sensus. Quæ si cognata esset & insita, profectò facilius etiam ac celerius ad sensum perueniet. Itaque hæc ipsa pars corporis eam vim habere videtur, quam aër nobis circunsensus, si eum nobis coniunxisset & inseruisset natura. Videremur enim uno aliquo, & sonum sensu percipere, & colorem, & odorem: vniusque nobis sensus aspectus, auditus, odoratusque videbatur. Nunc vero quoniam seiuictum est, id à quo motus orientur, perspicuum est diuersos esse sensus, quos commemorauimus. Quanquam hoc in tactu nunc incertum est. Cum enim ex aere vel aqua animatum corpus, quoniam aliquid solidum esse debet, constare non possit, profectò ex terra atque ex his concretum sit necesse est, qualis est caro, & quod eam imitatur. Ita necesse est etiam corpus quoddam nobis insitum, & copio-

latum medium esse eius quod vim tangendi habeat, quo sensus qui plures sunt, orientur: plures autem esse, linguae tactus indicat, quæ eadē ex parte & omnium rerum, quæ sub tactum cadunt, & saporis sensu afficitur. Ac si alia caro sapore afficeretur, ideo & unus sensus gustatus, & tactus esse videretur. Nunc autem duo sunt, propterea quod non retro committ. Quæret autem quispiam, si omnne corpus profundum altitudinemque habet, quod est tertium genus magnitudinis. Quibus autem corporibus duobus aliquod corpus interiectū est, ea inter se aliud ab alio tangi non possunt: & quod humidum est, sine corpore constare non potest, nec quod humectum, sed vel aquam esse oportet, vel certè aquam habere. Ea porro quæ se ipsa in aqua contingunt, cum non sint aridæ extremitates, aquā interiectam necesse est habere, cuius sint plenæ extremitates: profectò si ita est, aliud ab alio in aqua contingi non potest. Eademque aëris est ratio. Eandem enim rationem habet aër ad ea quæ in aëre sunt, quam aqua ad ea quæ in aqua sunt, sed magis nos latet, (quemadmodum ea etiam animantia, quæ sunt in aqua) an humida res rem humidam contingat. Vtrum igitur omnium est sensus eodem modo, an aliorum aliter, sicuti nunc videtur? Nam gustatus & tactus tangendo fiunt, cæteri cminus. Atqui non ita est, sed dura & mollia per alia corpora sentimus, quemadmodum res quæ sub auditum, aspergillum, & odoratum cadunt. Attamen hæc longe, illa prope percipimus, itaque hoc nos latet, quandoquidem medio quodam adhibito omnium muncre fungimur, et si in his non videtur. Quod si quemadmodum antè di-

A R I S T. D E A N I M O

Etum est, per membranam ea omnia quæ tactum mouent, sensu comprehendenderemus, ignari eius rei quæ prohiberet & intercederet, certè eodem modo quo in aëre nunc & aqua, affecti essemus. Ea enim contingere videamus, nec aliquid nobis interiectum videtur. Sed hoc interest inter ea quæ tactum, & ea quæ oculos, aurēsque mouent, quod hæc sensu percipimus, cum aliquid in nos agit medium: res verò quæ sub tactum cadunt, non à medio, sed vñā cum medio moti sentimus. Cui simile in eo qui per scutum ictus est, animaduerti licet. Neque enim scutum pulsatum percussit, sed ita accidit, ut ambo percuterentur. Omnipotèque videbitur caro & lingua eandem habere rationem ad sentiendi instrumentum, quam aér & aqua ad aspectum, auditum, odoratumque habent. Quod si sentiendi instrumentum contingatur, neque illuc, neque hic sensus afficietur: velut si quis aliquid album in extremis oculis ponat, ex quo etiam perspicuum est, eam partem in qua situs sit, tangendi sensus esse interiorem, in qua idem fiat quod in cæteris, si quid enim ponatur super eam partem, in qua est sensus tangendi, nihil percipiet: sin carni apponatur, percipiet. Ita fit, ut caro medium eius sit, quod tactum mouere potest. Ea autem quæ sub tactum cadunt, corporis sunt, quæ ex parte corpus est, differentiæ & distinctiones. Differentias autem appello eas, quæ elementa distinguunt, calidum, frigidum, aridum, humidum: de quibus antea ubi egimus de elementis, diximus. Eorum verò sensus sedes & locus in quo primū est tactus, pars est quæ talis esse potest, qualia re ipsa sunt ea quæ tactū mouent. Sensu enim per-

cipere, est aliquo modo affici & pati. Itaque quod facit, id quale est re ipsa, tale illud, quod tale esse potest, facit. Quo circa rem aquæ calidam, aut frigidam, duram, vel mollem sensu non percipimus, sed eas quæ illis qualitatibus præstant, quod sensus sit quasi quiddam medium repugnantiae, quæ in rebus iis quæ sensum mouere possunt reperiuntur, ob eamque causam, ea quæ sub sensum cadunt iudicet. Est enim in mediocritate vis iudicandi, præsertim cum si cum duobus extremis conferatur, alterutrius nomen obtineat. Et quemadmodū id quod album & nigrum quippiam sensu percepturum sit, neutrum eorum re ipsa esse debet, sed eiusmodi ut vtrunque esse posset, itemque in cæteris sensibus: sic etiam tactus nec calidus, nec frigidus esse debet. Præterea ut aspectui quodam modo, & ea quæ oculos mouent, & ea quæ non mouent subiiciuntur, itemque aliij sensus in contrariis versantur: sic tactus, & rei est quæ sub tangendi sensum cadit, & eius quæ non cadit. Id autem sub tangendi sensum nō cadit, & id quod plane exiguum habet differentiam, & rationem eorum quæ sub tactum cadunt, ut aer: & rcrum sub tactum cadentium exuperantiae, quo in genere ea sunt, quæ vim habet ad interimendū. Ac de singulis quidem sensibus prima quodam ac rudi forma subiecta diximus.

De toto autem sensuum genere, hoc intelligendum est, sensum esse id quod vim habet accipiendi sine materia formas & species rerum sub sensum cadentium: ut cera annuliformā sine ferro, aut auro accipit, signumq; aureū aut eneum recipit, nō qua ex parte æs, vel aurum est. Eodemq; modo unusquisq; sensus ab eo quod colore, aut sapore, aut

ARIST. DE ANIMO

sono præditum est, afficitur, quod non fit quatenus unum
quodque eorum est haec, vel illa substātia, sed quia tale, at-
que ex ratione. Principium autem sentiendi est, id in quo
haec talis vis reperitur. Atque id quidem idem est, sed eius
est natura, & ratio diuersa. Quod enim sensu percipit, est
id quædā magnitudo, sed non eo ipso, quo vim habet sen-
tiendi: nec sensus magnitudo est, sed illius vis & ratio. Ex
quibus hoc etiam perspicuum est, cur ea quæ mouent sen-
sum, si qualitatibus excellant, sensus instrumenta labefac-
cēt. Si enim sit in sede sensus vehementior motio, ratio ipsa
in qua sensus consistit dissoluitur, quemadmodū concētus,
& contentio, si chordæ vehementer pulsentur. Illud etiā
perspicuum est, quamobrem ea quæ gignuntur ē terra non
sentiant, quæ & partem quandam animatam habēt, &
à rebus tactum mouentibus afficiuntur: nam & frigescūt
& calent. Hoc fit propterea quod medio carēt, eoque prin-
cipio quod species rerū sub sensum cadentiū recipit: quod-
que patiēdo materiam ipsam retineāt. Quæri autem po-
test hoc loco, nū aliquo modo afficiatur ab odore id, quod
olfacere non potest: aut à colore id, quod nō potest cernere.
Quod etiam de ceteris quæri potest. Cūm verò odor id sit
quod odoratum mouet, & si quid odoris sensum afficit, id
odor faciat, profecto nihil neque eorum quæ olfacere non
possunt, ab odore affici potest, eadēque est ratio cetero-
rum: neque eorum quæ possunt, nisi quatenus quodque eo-
rum vim habet sentiendi. Quod hinc etiam perspici po-
test, quod nec lumen & tenebrae, nec sonus, nec odor, ullo
modo corpora afficiūt, sed ea tantum in quibus insunt, vt
spiritus cū tonitru ligna discerpit. Quāquam res quæ sub
tactum

tactum cadunt, atque sapores corpora afficiunt. Alter enim, à quo tandem inanimata res paterentur, atque immutarentur? An illa etiā afficiunt? an non omne corpus eam vim habet, ut ab odore & sono patiatur, & ea quae ab illis afficiuntur, nullo certo termino coercētur, nec manet? velut aer, qui olet quasi aliquid acceperit. Quid est igitur odore affici, nisi aliquid accipere & quasi pati? an olfactore quidem est sensu percipere, aer autem affectus, citò eiusmodi efficitur, qui sensum moueat?

Aristotelis de Animo

LIB. III.

On esse autem sensus, nisi quinque (hos autem dico, aspectum, auditum, odoratum, gustatum & tactū) ex his intelligi potest. Si omnium quorum tactus sensus est, nunc etiā sensum habemus (omnes enim eius quod tactū mouet quatenus mouet, affectiones, tactū à nobis percipiuntur) necesse est, si quis sensus absit, partē etiā aliquā nobis abesse, in qua sensus sit sedes. Ac ea quidem quae nos contingentes sensu percipimus, sensu tangendi quo prædicti sumus percipiuntur: quae autem medio interiecto sensu percipimus, ac nō ita, ut ea contingamus, simplicibus interuallis, ut aere atque aqua, percipimus. Res autem ita habet, ut si uno adhibito medio, multa quae sensui subiiciantur, quaeque diuersi sint inter se generis, sensu percipliantur, necesse

E

C A R I S T . D E A N I M O

sit eum qui instrumentum sensus societate naturae cum illo medio coniunctū habeat, vim eam habere, ut vtrūque sentire posset: velut si ex aëre sit sensus, & aér tū soni sit, tum coloris. Si plura sint eiusdē, vt coloris, & aér, & aqua (vtrūque enim perlucidum est) is etiam qui alterum eorum tantū habeat, per vtrunque sentiet. Ex duobus autem quae simplicia sunt, ex aëre & aqua, sensus solum constant: pupilla enim naturam aquæ, auditus aëris, odoratus alterius horum imitatur. Ignis autem aut in nullo reperitur, aut cōmunitis est omniū. Nihil enim sine calore vim sentiendi habet. Terra verò aut nullius est, aut certè maximè tactui proprietate quadam admixta est. Ita relinquitur nullum esse sensus instrumentum quod aquæ & aëris expers sit. Hæc autem etiam nunc nonnullis animatibus suppetunt. Omnes igitur sensus in iis animantibus quæ non sunt imperfecta nec debilia, reperiuntur. Constat enim talpā oculos sub cute habere. Ita si nulla est alia natura aut affectio, quæ non aliquam naturam, quæ h̄ic est, attingat, profectò nullus sensus abest. Nec verò fieri potest, vt proprius sit ullus sensus eorum quæ cōmunia sunt, quæ eadem unoquoque sensu impropriè, & per aliud percipiamus: velut motus, status, figuræ, magnitudinis, numeri, vnius. Hæc enim omnia motu sentimus: vt magnitudinē, motu: ita figuram etiam, quippe cum figura, quædam sit magnitudo: quod autem quiescit, ex motus priuatione: numerum verò coherantis naturæ priuatione: tum verò iis que propria sunt. Vnus quisque enim sensus vnius sensum habet. Ex quo perspicitur fieri non posse, vt cuius horum suis quidam sensus tribuatur, vt motui. Sic enim fiet, vt nunc cū dulcis rei sen-

sum aspectu habemus. Idque fit propterea quod utriusque sensum habemus quo cum cocurrunt, ea agnoscimus. Alter enim nullo modo, nisi aliena vi, non sua, aliquid sensu percipimus, veluti Cleonis filium, non quia Cleonis sit filius, sed quod albus, cui Cleonis esse filium accidit. At qui eorum quae omnium sensuum communia sunt, communem iam sensum habemus, idque per se, ac non per aliud, nullus igitur est sensus proprius eorum. Neque enim aliter ea sensu perciperemus, nisi id quod dictum est, ut nos Cleonis filium cernimus. Quæ autem sunt alterius propria, ea sensus alij impropriæ ac per aliud percipiunt, non hoc ipso quod sunt illi ipsi singuli sensus, sed quia unus sit, cum sensus simul in eodem versatur, ut bilem amaram esse ac rufam. Neque enim certè quidem diuersus sensus utrumque unum esse iudicat. Itaque fallitur, et si quid rufum sit bilem esse existimat. Sed querat hoc loco aliquis, quid ita plures sensus non unus tantum nobis sit datus. An ne consequentia, et ea quæ communia sunt omnium nos fugiant, ut motus, magnitudo, et numerus? Presertim cum si aspectus unus esset, et idem in candore versaretur, magis haec nos lateret, omniaque nobis candor esse viderentur, propterea quod color et magnitudo simul in eandem rem cadunt. Nunc verò quoniam in alio etiā sensu communia insunt, planum sit, aliquid aliud unumquodque eorum esse.

Quoniam autem nos ipsos et cernere et audire percepiamus, certè vel aspectu nos cernere necesse est percipiamus, vel alio sensu, qui idem et in aspectu ipso, et in colore qui obiicitur, versetur. Ita vel duo sensus eiusdem rei erunt, vel idem in se ipse versabitur. Iam vero si sensus

Cap. 2.

E ij

A R I S T. D E A N I M O

alius in aspectu versetur, aut nullus erit in eo finis neque modus, aut certè idē erit sui ipsius sensus. Ita in primo hoc faciendū erat. Verum illud non caret dubitatione. Si enim aspectu oculis percipere aliud nihil est nisi cernere, color cernitur, aut id quod colore præditum est: profectò si quis cernet id ipsum quod cernit, colorē etiam res quæ pri-mum cernit habebit, perspicuum ergo est, nō vnum ac sim-plex esse oculis percipere. Etenim cùm non cernimus, tum tenebras & lumen, quanquam non eodem modo, interno-scimus, præterea id quod cernit, quodam etiam modo co-loris est particeps, quippe cùm sedes sensus rem quæ ipsum mouet, sine materia recipiat. Itaque rebus iis quæ sub sen-sum cadūt absentibus, & sensa, & visiones insunt in sen-sibus. Quanquam autem rei quæ sensum mouet, & sensus unus est, & idem actus, veluti sonus qui re ipsa est, ab audiendi actu non differt, eorum tamē eadem natura & ratio non est: præsertim cùm fieri possit, ut is qui auditu sit prædictus, non audiat, & quod sonum habet, non semper resonet. Cùm autem id quod audire potest, in eo ipso occu-patur, & resonat id quod soni est particeps, tum denique simul & auditus, & soni actus est, ut illud auditio, hoc sonitus dici posse videatur. Quod si & motus & effe-tio, & passio in eo sunt quod fit, profectò sit necesse est & sonus, & auditio re ipsa, in eo quod vim eorum recipere potest. Eorum enim quæ efficiendi & mouendi vim ha-bent usus & functio in eo quod patitur & accipit, inest. Itaque non necesse est moueri id quod motum afferat. Eius igitur quod vim resonandi habet, functio, sonus dicitur, aut (si licet verbum singere) sonatio: eius autem

quod audiendi, auditus vel auditio. Duobus enim modis
auditus & sonus dicitur. Eadem est ratio & reliquo-
rum sensuum, & eorum quae sensibus subiiciuntur. Ut enim
effectio & perpepsio in eo sunt quod patitur, non in eo quod
facit: sic rerum quae sensum mouent actio in eo est, quod
vim sentiendi habet. Sed in quibusdam nomen habuerunt,
ut sonitus, ut auditio, in aliis alterum vacat nomine. & ait
enim, intuitum vocemus, sensus oculorum functio dicitur:
coloris autem, nomen non inuenit, ut degustatio functio
est rei quae apta est ad gustandum, saporis autem nomen
non habet. Quoniam autem unus actus est & rei quae
sensum mouet, & eius quae sensu percipere potest, natura
autem & ratio diuersa, necesse est simul & interire & co-
seruari tum auditum qui ita dicatur, tum sonum, tum sa-
porem, tum degustationem, aliaque eodem modo. Que au-
tem ex vi & potestate dicuntur, non necesse est. idque non
recte tradiderunt ij qui ante nos de naturae ratione dis-
suerunt, nihil eorum quae alba & nigra sint sine aspectu,
nec saporem sine gustatu posse existere. Quadam enim ex
parte recte, quadam non recte dixerunt. Cum enim duo-
bus modis sensus & id quod sensibus percipitur, dica-
tur, & ex vi quae in eis est, & ex usu atque actione: de
his quidem vera est, de aliis non est vera eorum sententia,
illique uno modo & simpliciter de iis differebant, quae non
uno modo dicerentur. Quod si concentus quedam vox est,
& vox atque auditus, sunt quasi unum & non quasi u-
num & idem, & concentus ratio est, auditus etiam ratio
quedam sit necesse est. Ob eamque causam aures obtundit
atque labefactat id omne quod nimia quedam & acutie

ARIST. DE ANIMO

Et grauitate soni præstat. Itemque in saporibus gustatū, in coloribus etiam aspectū, id quod nimio fulgore nimiaque opacitate præditum est, et odoratum nimis dulcis aut acer odor, labefactat, quod sensus quædam ratio sit. Itaq; iucunda et grata sunt, sincera et simplicia omnia, cum modus quidem ratioque adhibetur. Veluti quod acutum est, aut dulce, aut falsum. Tum enim grata sunt. Quanquam ea quæ permixta confusaque sunt, maius habent cū concentu commerciū, quam acuta et grauia. Tactui autem propositum est id quod vim habet caloris aut frigoris: sensus vero, ipsa ratio et temperatio est. Sed ea in quibus haec affectiones maiores sunt quam decet, vel offendunt sensus, vel labefactant. Ergo unusquisque sensus et in subiecta ac proposita re quæ sensum mouet, versatur: et in sentiendi parte, quatenus sensus sedes est, inest, et propositæ sibi ad sentiendum rei varietates differentiasque diuidicat. Veluti alba et nigra, aspectus: dulcia et amara, gustatus. Quod etiam fit in cæteris. Quoniam autem alba et dulcia, singulæque res quæ sensibus percipiuntur collatas inter se, internoscimus atque sensu percipimus, et differre inter se, et quid differat, hoc sensu faciamus. necesse est. Sensus enim haec mouentia sunt. Ex quo perspici licet, carnem ultimam non esse sentiendi sedem. Necesse enim esset, id quod iudicaret, tangendo iudicare. Nec fieri potest, ut id quod iudicat, diuersis dulcia ab albis differre iudicet: sed alicui vni horum utrumque notum esse debet. Illud enim perinde est ac si dices, cum huius ego; tu illius sensum habes, constare illa esse inter se diuersa. Vnum igitur aliquid sit oportet quod aliud dulce, aliud

album esse dicat. Cum ergo idem aliquid hoc dicat, profectò ut dicit, ita ex animo et sensu percipit. Illud igitur perspicuum est, res esse diuersas à diuersis non posse iudicari. Quod etiam fieri non posse in diuerso tempore, hinc perspici licet. Ut enim idem afferit, aliud bonum esse, aliud malum, sic quando unum diuersum esse dicit, etiam alterum dicit: neque id quando per aliud ex impropriè, velut si nunc dico aliud esse, non tamen nunc aliud esse dico, sed ita ex nunc dicit, ex nūc esse diuersum. Simil igitur. Ita ex unum quippiam est quod diuersa esse illa iudicat, idq; in uno quodam ac minime distincto tempore facit. At verò fieri non potest, ut contrariis motionibus idem simul agitetur, qua ex parte diuidi non potest, atque in tempore quod diuidi nequeat. Si quid enim dulce est, sensum, vel mentem hoc modo mouet: quod autem amarum est, contra, ex id quod albū est, alio modo mouebit. Num igitur id quod iudicat simul ex numero diuidi ex tempore separari non possit, cogitatione autem ex ratione possit? partim ergo ut diuidū res distinctas percipit, partim ut in diuiduum, quippe cum ratione diuidi possit, loco vero, tempore, numerōque non possit. An'ne id quidem fieri potest? Etsi enim idē vim habeat, ut ex diuidi possit ex non possit, atque sit contraria, tamen re ipsa utrumque esse non potest, sed cum id quod esse poterat, in rem confertur, tātum diuidua res est, nec idem simul album et nigrum esse vlo modo potest: quare nec species eorum simul accipere, si eius generis est sensus et intelligentia. Verum perinde hic res habet, atq; in puncto quod partim unum est, partim duo, qua etiā eatione diuiduum est. Quod ergo iudicat, unum

ARIST. DE ANIMO

est atque simul, quatenus diuidi non potest: quatenus vero
potest, vnum non est. Bis enim eodem signo simul vtitur.
Ac quatenus quidem ad duo vtitur termino ipso, duo iu-
dicat, & diuersa fit, vt à diuersis: quatenus vero vnum est
vno & simul vtitur. Ac de principio quidē quo animan-
tia vim sentiendi habere dicimus, dictum sit hactenus.

Cap. 3.

Quoniam autem duabus maxime differentiis animū
definiunt, mutatione loci, & intelligētia, iudicio atque sen-
su animo cernere & sapere, quasi quiddam sentire vide-
tur esse, his enim duobus res animus iudicat atque cognō-
scit. Et veteres quidem sentire ac sapere idem esse dicunt,
id quod Empedocles his versibus indicat:

„ Semper enim ad præsens hominum sapientia crescit:
Et alibi:

„ Hinc ipsos diuersa docet sapientia semper.

Idem etiam illi Homeri significant,

„ Talis enim cunctis ratio mortalibus hæret,

„ Quā vult quotidie esse parens hominūque Dēumq.
Hi enim omnes vt sensum, sic mentem corporeā cuidam
naturæ addictā existimant, remque similem ē simili sen-
su percipi atque ratione, id quod etiam initio huius dispu-
tionis explanauimus. Atqui æquum erat simul eos de er-
rore etiam disputare. Magis enim animantia attingit, &
diutius in eo animus versatur. Itaq, necesse est, aut id, quod
nonnulli sentiunt, ea omnia vera esse quæ videantur, aut
errorem rei esse dissimilis perceptionem. Hoc enim contra-
rium illi est, id quod simile sit à simili cognosci. Videntur
autē error & scientia eadem esse contrariorum. Ac sensu
quidem percipere & intelligere, non idem esse, hinc perspic-

ei potest, quod cum illius omnes animantes sint participes, hoc tamen in paucis reperiatur. Neque vero intelligere illud quo & recte & non recte res percipiuntur, (recte enim scientia, prudentia & opinio vera percipit, non recte, eorum contraria) non inquam hoc ipsum intelligere, id est, quod sensu percipere. Sensus enim semper verus est eorum quae eius sunt iudicij, & omnibus hominibus datus est. Sub ratione autem falsum etiam cadere potest, nec ea vlli, nisi cui ratio, conuenit, visio enim cum à sensu & ratione differat, tamen nec sine sensu existere potest, nec sine hac ipsa, existimatio & animi sententia, non esse autem idem visionem & existimationem, hinc intelligitur, quod visio est in nostra potestate cum volumus. Aliquid enim possumus ob oculos ponere, id quod faciunt ij qui memoriae causa quedam sibi simulacra & imagines effingunt, opinio autem in nobis sita non est, quippe cum neceſſe sit nos aut falsum aut verum dicere. Præterea cum de re aliqua gravi & terribili, aut etiam forti sententiam dicimus, statim afficimur. In visione autem ita affecti sumus, ut ij solent qui in pictura res horribiles audaciaeque plenas cernunt. Existimationis etiā ipsius differentiae sunt scientia, opinio, & prudentia, eorumque contraria, de quorū distinctione alio loco dicimus. De ea autem parte animi qua intelligimus, quonia à sensu differt, cuius una pars imaginum q̄rē nobis offeruntur videtur esse, altera existimationis, ita de altera dicendū erit, si de ea qua res ipsas fingimus, dixerimus. Si igitur visio, ea est qua aliquod nobis visum incidi, se dicemus, vt nō comprehendatur, si quid hoc nomine per translationem appellatur, profecto nō est una quædam fa-

A R I S T. D E A N I M O

cultas aut habitus ex iis quibus iudicamus, verumque aut falsum enunciamus. Hæc autem sunt sensus, opinio, intelligentia, scientia. Ac visionem quidē sensum nō esse, hinc primum intelligitur, quod cùm sensus vel habitus & facultas sit, vel eius usus & actio, qualia sunt visus & intuitus, tamen aliquid nobis videtur, cùm neutrum horum sit, quo in genera ea sunt omnia quæ in somnis videtur. Deinde ex hoc etiam, quod sensus semper adest, visio nō semper. Quod si idem esset quod sensuū functio, omnibus animalibus visio inesse posset, quod non videtur veluti formicæ, api, aut vermi. Præterea sensus semper verus est, visiones autem plerunq; falsæ sunt. Nam verò cùm acriter accuratèque in rebus quæ sub sensum cadunt, occupati sumus, nō solemus dicere, id quod sensu percipiamus nobis hominem videri, sed magis cùm non perspicue evidentēq; sensu percipimus, tumq; vel verus vel falsus est. Et quod iam antea diximus, visa dormientibus videtur. Nec verò alterutru eorum quæ semper verum enunciant, qualis est sciētia & intelligētia, esse ullo modo potest. Est enim etiam falsa visio. Restat ergo videre sitne opinio. Opinio quidem & vera & falsa est, sed opinionē fides sequitur: neq; enim fieri potest, ut is qui opinatur ea quæ ei videatur, non approbet. Bestiarum autem nulli fides conuenit, plerisq; autem fingendi facultas. Præterea omnē opinionem fides sequitur, fidem autem persuasio, quem ratio parit, & in plerasque bestias visio cadit, ratio non cadit. Visio igitur nec opinio cum sensu erit, nec per sensum hausta, nec opinionis sensus que coniunctio, ut cùm ex iis quæ dicta sunt patet, tum eo constare potest, quod necesse sit non esse alterius cuiusdam

rei opinionem, sed illius, cuius & sensus habeatur, velut ex rei albae opinione atque sensu coniunctio, visio est. Neque enim ex opinione qua aliquid bonum esse dicitur, & ex sensu quo quid album esse percipitur, coniunctio, visio esse vlo modo potest. Videri ergo idem est quod opinari, id quod sensu percipi, non per aliud, nec improprie. Videntur autem etiam falsa, de quibus vera habetur sententia, ut sol pedalis videtur, sed sententia & approbatio est cum maiorem esse terram, fit ergo ut vel ille sententiam suam que vera erat, resalua non oblitus, nec de sententia deiectus amittat, vel si etiam in ea sit, vera sit & falsa necessario. At in falsum conuerti solet opinio, cum mutata res est, id que latet. Non igitur quicquam eorum est, nec ex his visio. Sed quoniam fieri potest, ut cum hoc pulsum est, alterum ab eo pellatur, & visio quidam pulsus ac motus quidam videtur esse, nec sine sensu existere, verum in sentientibus, & quorum sensus est, fierique etiam potest, ut motus atque pulsus ab actu sensus afferatur, eumque motum neceſſe est sensum imitari, certè visio motus erit qui nec sine sensu constare, nec in iis que non sentiunt, inesse potest: multaque per eam & facere potest & pati id in quo ipsa inest, eamque ipsa vim habet, ut & vera & falsa esse posse. Idque fit propterea, quod sensus primum eorum, quorum proprium eius est indicium, verus est, vel quam minimum falsitatis habet. deinde in ea re, in qua hec ipsa insunt, ver satur, & in his iam falsi locus esse potest. Neque enim in eo fallitur sensus, quod candorem esse enunciat, sed in eo quod hoc vel aliquid aliud, album esse iudicat, decipitur. Postremò in iis ipsiis que communia sunt, & accidentia se

A R I S T. D E A N I M O

quuntur, in quibus propria reperiuntur, quo in genere sunt motus & magnitudo, quæ rebus sensum mouentibus conueniunt: atque in his sensus errare potest maximè. motus ergo qui ab vsu actione que sensus gignitur, differentias accipiet à sensibus trium istorum. Ac primus quidem praesente sensu verus est, reliqui duo & presente & absente falsi: maximèq; si id quod sensui subiicitur, procul absit. Quod si ea quæ cōmemorata sunt, nihil aliud habent præter visionē, idque est quod dixi, certè visio erit motus & pulsus quo animus à sensu, qui suo munere fungitur, agitatur. Quoniā autē aspectus maximè sensus nomine appellatur, hinc factum est, ut φαντασία Græcis ἀπὸ τῆς φάντασης nomē acciperet, quod scilicet absq; lumine nil cernere oculis licet. Et quoniā huiusmodi à sensu profectæ motiones animis impressæ manent, referuntq; similitudine ipsos sensus, propterca per illas multa animantes conantur & faciunt, aliae quod mentis expertes sint, ut bestiæ: aliae ut homines, quod mens in eis interdum vel perturbatione, vel morbo, vel somno impedita & obscurata sit. Ac de visione quidē quid sit, & quæ eius sit causa, dictum sit hactenus.

Cap. 4. Pars autem ea animi, quæ cognoscit, & sapit, siue separabilis sit, siue etiā non separabilis re ipsa, sed sola ratione, quam differentiam habeat, & quemadmodum mentis actio fiat, videndum est. Si intelligere est sentire, aut quidam accipere, & pati erit à re que sub intelligentia cadit, aut aliquid aliud eiusdem generis. Imparabilis ergo sit mens necesse est, cāmque vim habeat, ut & species rerum recipere & talis esse possit: non autē ut sit ipsæ res: quāmque rationem habet ad res que sensum mouet ea pars animi que

sensus est particeps, eandem ad ea quæ intelligentia cernuntur, ipsa habeat. Sit igitur necesse est quoniam omnia intelligit, omnis cōcretionis & admixtionis expers, quemadmodum ait Anaxagoras, ut in omnia suum quoddam dominium habeat, id est ut notiones rerū percipiatur. Quod enim alienæ esset naturæ, id omne prohiberet, & à se reuiceret, si in propinquo existeret, ex quo efficitur nullam esse eius naturam aliam, nisi eam qua vim intelligendi habere dicitur. Mens ergo animi quæ vocatur (mentē autē appello eam, qua ratiocinatur & existimat animus) nihil est re ipsa eorum quæ sunt, priusquam intelligat. Itaque cōsentaneum est eam non mixtam nec concretam esse cum corpore. Afferetur enim calore & frigore, aut etiam ei instrumentū quoddam esset, ut est ei parti qua sentimus. Nunc autem nullum est. Ac rectè quidem sentiunt ipsis, qui animum formarum locum ac sedem esse dicunt, nisi quod non est in toto animo carū sedes, sed in ea eius parte quæ est mentis & rationis particeps, neque id re ipsa, sed eam solum vim habet, ut species & imagines recipiat. Vacuitatem autem affectionis & perturbationis nō esse similem eius partis quæ sensus, & illius quæ rationis est particeps, ex sedibus sensus, & ipso sensu perspici potest. Sensus enim fungi mune-
 res suo non potest, postquam res que vehementer sensum mouet, veluti magnus sonus color, & odor incidit, cum mens ipsa, si quid intelligentia complectatur, quod magnas habeat in cogitando & intelligendo difficultates, nihilominus, immo verò acrius ac melius cetera intueri soleat, ea enim pars quæ sensus est, immersa est & permixta cū corpore, mens verò ab illo secreta & segregata. Cumque ita sin-

A R I S T. D E A N I M O

gulas res in se accepit, ut sit tale quippiam qualis est homo sciens, tum mens que re ipsa sit appellatur, quod tum denique fit, cum per se ipsa munus suum exequi potest. Quanquam etiam tum non secus atque sciens homo, quodam modo retineat vim quandam ac facultatem, per quam aliquid aliud esse possit, non tamen eodem modo quo antequam diciisset aut inuenisset, atque se ipsa tum intelligentia potest cernere. Quoniam autem aliud est magnitudo, aliud magnitudinis essentia, & aliud aqua, aliud aquae natura & ratio, itemque in plerisque aliis, non tam in omnibus, (in nonnullis enim idem est.) Profecto carnis essentia & carnem ipsam aut alia atque alia parte, aut certe eadem, sed aliter affecta, mens iudicat. Caro enim sine materia constare non potest, sed non aliter atque id quod simum vocatur, hanc in illa materia formam significat. Ac ea quidem parte, quae sensus est particeps, calida & frigida internoscit, eaque omnia quorum caro ratio est quedam. Alia autem parte vel re distincta, vel quae eam ad se rationem habet, quam inflexa linea ad se habet, cum recta & contenta est, carnis etiam naturam rationemque diiudicat. Præterea, si eorum quae abstractione constant, rectum est ut id quod simum (est enim in cohærente natura) natura autem & ratio rectæ rei aliud est, aliud id quod rectum est, (sit autem illa exēpli gratia, duo) certe illam rationem alia parte, aut certe aliter affecta diiudicat. Ut ergo sunt res separatae secretæque à materia, sic ea planè se habent quæ in ipsa mente sunt. Quæri autem hoc loco potest, si mens quiddam simplex & impatibile est, nec ullā habet, ut Anaxagoræ placet, cum alio societatem & commercium, quā

tandem fieri posſit, vt intelligat, cūm intelligere ſit aliquid pati & quaſi accipere? Quia enim ex parte quiddam commune utriue eſt, vnum facere, alterum pati & accipere videtur. Præterea poſitne ipsa etiam intelligentia cerni, quaſtio eſt. Aut enim in aliis etiam mēſreperietur, niſi ipsa per aliud intelligatur, & vnius alicuius ſpeciei ſit id omne quod intelligentia comprehēditur aut aliquid habebit admixtum, quod faciet, vt ipsa quemadmodū & cetera, ratione intelligatur. An patitur quidem communi quadam ſignificatione patiendi, vt prius diſtinxiimus, cūm poſit mens ea eſſe quodam modo quæ ſub intelligentiam cadere poſſunt, cum re ipsa nullum ipsa eorū ſit, prius quam intelligat: hoc autem non aliter intelligi debet, atque in tabula fit, in qua nihil reipsa depictedum eſt. Id quod in mente fit. Eadem etiam ratione ſub intelligentiā cadit, qua ea quæ ſub intelligentiam cadunt: præſertim cūm in iis quæ materiæ & corporis expertiæ ſunt, idem ſit & quod intelligit, & quod intelligitur. Scientia enim & ars quæ in rerum contemplatione cernitur, & id quod ei propositum eſt, eadem ſunt. Sed cauſa inuestiganda eſt, cur non ſemper mens noſtra intelligat. In iis autem quæ corporeæ ſunt, vnumquodque corum, quæ intelligentia continentur, ſolum po- tefſe non reipsa eſt, ex quo fit, vt in illis intellectus non inſit, propterea quod vis quædam & facultas ſine materia ſit horum intellectus, illi autem eſſe ex eorum numero quæ ſub intelligentiam cadunt, reipsa conuenit.

Quonia autē in omni natura eſt aliqd, quod materiæ locū in quoq; genere obtinet, quod ipsū cetera omnia eſſe poſit, aliud verò cauſa eſt & vim efficiendi habet, eo ipſo quod

C A R I S T . D E A N I M O

omnia efficiat. quam quidem rationem ad materiam ars
habet, necesse est etiam in animo has ipsas reperiri distin-
ctiones: in quo est mens eiusmodi, quæ fiat omnia, altera,
quæ faciat, quasi habitus quidam instar luminis, quod qui-
dem facit quodammodo, ut colores qui esse poterant, reipsa
sint. Atque hæc quidem mens separata est, non permixta
cum corpore, & impatibilis, cum eius essentia in eo sit ut
actus quidam sit. Semper enim id quod facit, ei quod pati-
tur & principium, materiæ anteponendum est. Idemque
valet sciëtia quæ non ex habitu, sed ex actione spectatur,
quod res quæ illi proposita est: ea verò quæ ex vi & habitu
ponderatur, antiquior est in uno quidem temporis ordine.
absolute autem ne temporis quidem ordine antiquior est,
si quidem illa nō sit huiusmodi quæ intelligat, modo nō in-
telligat. Separata autem hæc, hoc solū est quod ipsa est, eā-
que sola immortalis & eternaque est. Porrò ea separata non
est in nobis ullus memorie locus, propterea quod sit impa-
tibilis, nihilque accipere possit. Mens verò ea quæ vim pa-
tiendi & quasi accipiendi habet, interit, nec sine hac quic-
quam intelligit. Ac eorum quidem verborum, quæ sim-
plicia sunt, intelligentia in iis inest, in quibus falsitas non
versatur. In quibus autem verū & falsum versatur, no-
tionū est iam mentis quedam quasi unum sint, coniunctio.
& quemadmodum Empedocles ait hinc primum quidē
capita sine cervice extitisse, deinde amicitia conglutinari
cœpisse: sic hæc ipsa cum disiuncta sunt componuntur, ut me-
dia linea & id quod comparari non potest. Quæ si prete-
rita sint aut futura, tum tempus præterea intelligit, atque
coniungit. Falsum enim semper in coiunctione perspicitur.

Si

Si enim album esse enūciet id quod album non est, non esse album copulauit: quanquam fieri possit, ut hanc omnem mentis actionem appellemus diuisionem. At enim nō hoc solum falsum est aut verum, Cleon albus est, sed hoc etiā erat, aut erit. Mens autem est, que vnumquodque coniungit & copulat. Quoniā autem duobus modis dicitur individuū, vel quod eam vim habeat, ut diuidi non possit, vel ut re ipsa non diuidatur, nihil prohibet intelligi individuū, cum longitudo intelligitur, præsertim cum re ipsa nō diuisa sit: & in tēpore quod diuidi nequeat. Eodē enim modo tempus, quo longitudo & diuidi & non diuidi potest. Nō igitur explicari potest quid in utroque temporis dimidio intelligatur, quando ne ullum quidem dimidium sit, si nō diuidatur tēpus, nisi fortè ita esse dicatur, quia esse possit. Cum autem separatim dimidiā partem utrāque intelligētia complectitur, simul etiā tempus diuidit & distinguit: sed tum ut lōgitudines intelligit. Si verò ut ex utraq. dimidia parte constantem lōgitudinem percipiat, hoc etiā faciet in tempore, quod in utrāque dimidia notionū parte consumit. Quod autem non quantitate diuidi potest, sed specie, id mens nostra in tempore quod diuidi nequit, atque adeò puncto temporis consequitur, & individua animi perceptione. Idque facit per aliud, non quatenus illa diuidi possunt, sed quatenus non possunt, tum id quod ipsa intelligit, tum tēpus in quo intelligit. Est enim in his quoque aliquid quod diuidi non potest: sed fortasse non separabile est id quod vnum tempus, vnamque longitudinem efficit, idque eodem modo & in omni natura coherēte & in tempore, & longitudine contingit. Punctū verò omnīs-

ARIST. DE ANIMO

que diuisio; atque id quod ita diuidi non potest, cognoscitur
ut priuatio, eadēmque est ratio cæterorum, vt quo tādem
modo malū & id quod nigrū est, percipit? Ex contrario e-
nim quodāmodo. cognoscit: quod autem cognoscit, tale est
vt aliquid esse possit aliud quām est, & vñū contrariorū
in eo esse debet. Quod si cui causæ non est cōtrarium, id se
ipsum nouit, & re ipsa est, & separabile. Est autē dictio
quæ aliquid de aliquo enūciat, vt affirmatio etiam omnis
vel vera vel falsa. Intelligētia verò non omnis: sed ea qua
ita quid sit res cōcipitur, vt forma intelligatur, vera est cū
non aliquid dē aliquo enūciet. Et quemadmodū asp. Etus
in re quæ propriè ei subiicitur, verus est: si verò id album
quod videt hominem esse aut non esse dicat, hoc nō semper
verum est: sic est in iis quæ materia carent.

Cap. 7. Scientia autem quæ ex habitu actionem eduxit, idem
quod res quæ ei proposita est valet: ea verò quæ in habitu
solum posita est, ordine quidem temporis in uno quodā ho-
mine, illa antiquior est: omnino vero ne temporis quidē or-
dine. Ex eo enim quod re ipsa est in natura rerum, existunt
quæ gignuntur omnia: videtur autem, id quod sub sensum
cadit, facere, vt ea pars animi quæ sensus est particeps, recip-
sa sentiat, cum antea eam tantum vim haberet, vt sentire
posset. Neque enim propriè patitur, aut immutatur. Ita-
que aliud hoc mouendi genus est. Motus enim rei imper-
fectæ actus dicebatur: at qui omnino ac simpliciter actus
est, sc̄ique perfectæ conuenit, est sānè ab illo diuersus. Ac
sensu quidē percipere, est veluti quoddā dicere ac intelli-
gere. cum verò accessit voluptatis aut doloris iudiciū, tum
facta veluti affirmatione aut negatione appetit aut fugit.

estquæ voluptate affici, aut dolere, nihil aliud nisi partem
eam animi quæ sensus est particeps, ad bonū aut malum,
aut alia eiusdem generis adhibere & conuertere, in quo
quidē & declinationis & appetitionis usus cernitur. Nec
verò aliud est pars ea in qua appetitus insunt, aliud ea que
vim habet declinandi quod malum est: nec verò hæ ab ea
distinguuntur, quæ sensus est particeps, sed earum alia tan
tum atque alia ratio est, ei autē parti animi, quæ consilij
est & rationis, visa, quasi sensa sunt, quæ eadem cum
bonū aut malum aliquid esse ait aut negat, tum refudit,
aut sequitur. Itaque nū quam animus sine visis intelligit.
Ut autem aer pupillam afficit, & hæc aliud, sic auditus,
extremum autem unum est, unumque medium, sed eius
plures rationes sunt. Qua autem parte diuidicet, quid in
ter dulcia & calida intersit, dictū est quidē etiam antea,
sed tamen dicendum est etiam hoc modo. Est enim unum
quiddam, atque ita unum ut termini & extreimi locum
& vim obtineat, atque hæc unū sunt proportione & nu
mero, quem hoc habet ad utrumque, ut illa inter se affecta
sunt. Quid enim attinet ambigere, quonam pacto ea quæ
eiusdem generis sunt, iudicet, aut contraria? ut id quod al
bum est & nigrum, sic igitur ut a id quod album est, affe
ctum est ad b, quod nigrum est: sic c, ad d, eandem habeat
rationem, quam illa inter se habent. Ita etiam viciſim
commutato ordine. Si ergo c, d, uni conueniant, eandē ra
tionem, qua etiam a, b, habebunt. Ac idem quidem sunt
& unum, non autem eorum eadem ratio est: sic illud eo
dem modo. Eademque ratio est, si a sit id quod dulce est,
& b id quod album. Ac species quidem ea pars animi que

ARIST. DE ANIMO

rationis est, ex visis intelligit, & simul atque in illis ei aliquid appetendum aut declinandum proponitur, etiam cum sine sensu visa ei obiciuntur, mouetur ac impellitur, ut sensu percipiens signum facibus datum ignem esse, communisensu cum cernit moueri, hostem esse cognoscit. Nonnunquam verò cum animo visa quae in ipso sunt, vel notiones offeruntur, tanquam cernēs, ratione ac consilio res futuras cum præsentibus connectit, & cum ibi aliquid iucundum aut molestū esse statuerit, tum deniq; illinc refugit, aut sequitur, atq; omnino quipiam agit. Veri autē & falsi iudicium quae in actionē non conferuntur, in eodem quidem, quo bonum & malum, genere consistunt, sed tamen per id quod est omnino ac simpliciter, & aliqua ex parte differunt. Quae verò à materia separantur & quasi abstrahuntur, ea cōprehendit, non aliter, ac si id quod simum est, non hoc quidē ipso quo simū est, qua sanè ratione nō potest separatum intelligi, sed qua ratione est cōcauum, tum enim absq; carne in qua ineſt cōcauitas intelligeret. Ita res quae mathematicis propositae sunt, cū separatae nō sint, vt sciūctas abstractasq; à materia, cū illas intelligētia cōprehendit, intelligit. Omniprōpriumq; mens est res ipsae, cum munere intelligendi fungitur. Vtrum autem fieri posſit, vt aliquid eorum quae separata sunt, percipiatur & intelligatur, cum ipsa non sit separata à magnitudine, nécne, post considerandum erit.

Cap.8.

Nunc verò ea quae de animo diximus paucis complectentes, hoc rursus statuimus, animum esse quodam modo omnia. Omnia enim quae sunt, aut sensum mouent, aut ratione cernuntur. Est autem scientia quodam modo res, quae ea comprehenduntur, & sensus ea

quæ sub sensum cadunt, quod quemadmodum fiat, querendum est. Diuiduntur quidem in res scientia & sensus, ita tamen, ut iis quæ habitu solo cernuntur, res eas in quibus versari possunt, nec re ipsa versantur, tribuamus: iis vero quæ ad usum & actionem adhibentur, eas etiam in quibus re ipsa occupata sunt. Animi autem pars & ea quæ sensus, & ea quæ scientiæ atque artis est, ea sunt quæ illorum induere naturam possunt, illa quidem eorum quæ sub sensum cadunt, hec vero eorum quæ subscriptiæ. Atqui necesse est aut res ipsas inesse in animo, aut certè earum species ac imagines. Non ipsæ quidem certe. Neque enim lapis in animo inest, sed eius species. Itaque animus est instar manus. Ut enim manus instrumentū est instrumentorum, sic mens forma formarū est, & sensus forma eorum quæ sensum mouent. Quoniam autem res nulla est (ut videtur) quæ à magnitudinibus, quæ sub sensum cadunt, se iuncta atque separata sit, certè in formis & simulacris quæ sensibus subiiciantur, ea quæ animo ac ratione cernuntur, insint necesse est, tam ea quæ detractione esse dicuntur, quam ea quæ sensum mouent, habitus & affectio-nes. Ob eamque causam, si quis nihil omnino sensu percipiatur, is nec discere, nec intelligere ullo modo potest. Cum vero aliquid animo considerat & intuetur, is simul visis necesse est impulsus sit ad considerandum: visa enim sunt quasi sensa quedam, nisi quodd materiæ sunt expertia. Visio autem ab affirmatione & negatione differt. Verum enim aut falsum in notitiarū coniunctione cernitur. Prime autem animi notiones quid impedit, quominus visa quedam sint? Anne hæ quidem visa sunt, et si non sine visis possint

ARIST. DE ANIMO

Cap. 9.

existere? Quoniam autem animus is ex quo animates constant ex duplice vi ac facultate, definitus est, quarum altera est vis iudicandi quod rationis et sensus munus est: altera etiam, qua mouetur loco, de sensu quidem ac mente dictum sit hactenus: de eo autem quod motum affert, quid tandem sit animi, videndum est, utrum aliqua eius pars quae separata sit, et distincta vel magnitudine, vel ratione, an etiam totus animus. Et si pars est aliqua, utrum propria quedam praeter eas que dici nominarique solent, et eas quas enumerauimus, an una harum quedam. Hoc vero statim dubitationem affert, quemadmodum appellari partes animi debeant, quotque sint. Quodam enim modo innumerabiles sunt, nec ea solum sunt, quas nonnulli tradunt aliam esse rationis, aliam in qua irarum ardor existit, tertiamque cupiditatum sedes sit, alij vero eas ita partinatur, ut aliam esse dicant quae rationem habeat, aliam quae eius expers sit. Ex differentiis enim per quas isti eas tradunt diuidi, aliæ etiam partes existunt, quae maiorem quam haec ipsæ, dissimilitudinem habent, de quibus paulo ante dictum est, ut ea quae alendi vim habet, quae in iis etiam quae terra gignit, inest, omnibusque animantibus: et ea quae sensus est, quam nemo facile ut rationis participem aut eius expertem statuerit. ea præterea in qua visa impinguuntur, quae quidem cum ab omnibus ratione et cogitatione differat, tamen quænam sit pars, quæ aut idem quod illa valeat, aut ab eadem diuersa sit, magnam habet dubitationem, si quis animi partes distinguiri separarique ponat. alia etiam est in qua cupiditates insint, quæ et ratione et facultate a ceteris differre videatur. Et certe

alienum est & absurdum hanc diuellere, præsertim. cum
in ea parte quæ rationis est, voluntas insit, & in ea quæ
rationis est expers, cupiditas & ira. Quod si tribus ani-
mus contineatur, profectò in unoquoque cupiditas erit.
Quod autem hoc tempore querimus, id est, quid sit, quod
loco animal moueat. Nam & motum eum qui accretio-
nis, & eum qui imminutionis est, qui in omnes animan-
tes conueniunt, gignendi & alendi vim habens pars quæ
in omnibus inest, afferre videatur. De respiratione au-
tem & expiratione, somnoque & vigilandi labore, post
differendū erit. Habent enim hæc quoque dubitationem.
Sed nunc quid sit quod faciat, ut animantes ingredian-
tur, & moueantur loco, videndum est. Ac non esse partem
eam, cuius opus in alendo est, hinc perspici licet, quod sem-
per alicuius causa hic motus adhibetur, & vel cum visio-
ne, vel cum cupiditate coniunctus est: nihil enim quod non
appetit, aut fugit, mouetur, nisi vis afferatur. Ea etiam
quæ oriuntur ē terra, moueri loco possent, haberentque a-
liquam partem, quæ in hoc ciendo motu instrumenti locū
obtineret. Nec verò pars illa est quæ sensus est particeps,
quippe cum pleræque sint animantes, quæ cum sensum ha-
beant, fixæ manent semper, nec mouētur loco. Quod si ni-
hil natura sine causa facit, nec in necessariis rebus deest,
nisi in animantibus, quæ debilia sunt aut imperfecta &
inchoata: & animantes huius generis perfectæ sunt suis
partibus omnibus, nec debilia & manca, idque ex eo in-
telligi potest, quod procreandi vim habent, ad statum
que & senectutem veniunt, certè partes etiam ingressus
proprias habeant necesse est. Neque verò ea etiam pars,

ARIST. DE ANIMO

quæ est rationis & consilij, nec mens ipsa motum illum affert. Ea enim cuius omne opus & munus in cognoscendo est, nihil quod sit agendum, intelligit: nec quicquam de eo quod fugiendum est, expetendumq; præscribit, cum motus semper sit fugientis quid, aut expertentis. Nec vero cum ali quid tale considerat, tum id fugiendum aut expetendum esse præscribit: veluti saepe aliquid iucundum aut terribile esse reputat, sed declinari oportere non iubet, cor autem commovetur: si vero iucundum sit, alia pars quædam. Præterea si mens præscribat, ratioq; iubeat aliquid fugiendum esse aut expetendum, non semper mouetur, sed cupiditate ducitur ad agendum, ut solent impotentes. Quinetiam illud animaduertimus, eum qui medicina prædictus sit, non semper curare, quod in altero quodam situm sit, ut ex arte faciat, non in arte ipsa. Sed ne appetitus quidem in hoc motu dominatur, præsertim cum continentis cupiditatibus incitati & inflammati, non ea faciant quorum cupiditate ducantur, sed menti rationique obtemperant.

Cap. 10. Duo autem hæc aut appetitus, aut mens, motu afferre videntur, si quis visione ut intelligentiam quædam statuat. Plerunq; enim contempta aut prætermissa eorum quæ agenda sunt, cognitione, visis ad agendum impellimur. Et in aliis animantibus nec intelligentia inest, nec ratio, sed sola visio. Hæc igitur duo mens & appetitus causa sunt, cur animates loco moueantur: sed metem eam intelligimus, quæ aliquis rei gratia ratiocinatur, & in rerum actione versatur, quæ eadem ab ea, cuius omne opus in contemplando est, eo fine quem sibi habet propositum, differt. Atq; etiam finem sibi propositum habet omnis appetitus. Cuius enim

est appetitio, ab eo agendi principium dicit mēs ea, quae in actione cernitur. Ultimum autem agendi principium est. Quocirca rectē hæc duo appetitus & mens, quae in actione versatur, mouere loco videntur. Nam cum ea pars in qua inest appetitus, moueat & impellat, mēs etiā ob eam causam mouet, quod ea pars in qua appetitus versatur, eidet causam & principium mouēdi. Visā autem cūm mouent, non mouent sine appetitu. Quod ergo appetitum mouet, id vnum quippiā est quod primo impellit. Si enim hēc duo mens & appetitus moueant, profectō communi quodam genere moueant. Nunc verò mens ipsa nec sine appetitu mouere videtur: voluntas enim quidam est appetitus, & cūm ratione duce mouetur & pellitur, motus tum ille voluntarius est. Appetitus autem cūm mouet, non in eo rationem ducem sequitur, cupiditas enim appetitus est quidam. Ac mens quidem omnis recta est: appetitio autem ac visio tum recta est, tum nō recta. Itaque id mouet semper, quod appetendum est, idque ipsum vel bonum est, vel quod bonum videtur: nec omne bonum, sed quod agendum est. Agendum porrò bonum est id quod secus etiam cadere potest. Illud ergo perspicuum est, eam vim animi quae appetitus dicitur, mouere. Eorum autem sententia, qui animalium in partes tribuunt, si eum per facultates diuidant, permultæ erunt: ut alendi, sentiendi, appetēdi, intelligendi & deliberādi, plus enim inter has interest, quam inter eam partem in qua insunt cupiditates, & eā in qua irarum existit ardor. Quoniam autem appetiones inter se contrariæ sunt, quod tum denique accidit, cūm ratio & cupiditas discrepant, in iis quae sensum temporis habent,

A R I S T. D E A N I M O

cum mens propter futurum tempus præscribit obſtendū
eſſe, contrā cupiditas præsentem voluptatem conſectatur,
præſens enim voluptas, tum plane voluptas, tū plane at-
que omnino bonum videtur, propterea quod futuri ratio-
minimè ab ea habeatur: profecto genere quidem vnum eſt
quod mouet, cuiusmodi ea pars in qua appetitus iſunt,
quatenus talis eſt: quod autem ſub appetitum cadit, id eſt,
vnde primum mouendi & agendi principium proficiſci-
tur, quoniā cum menti aut visioni ſpecies eius obiecta eſt,
mouet nec mouetur: numero autem plura ſunt, quæ motū
afferunt. Quoniāque tria ſunt quorum vnum eſt quod
mouet, alterum id quo illud in mouēdo utitur, tertium id
quod mouetur: quoniāque id quod mouet, duplex eſt,
quorum vnum immobile eſt, alterum mouet & mouetur,
bonum quidem quod agendum eſt, immobile permanet,
pars autem animi in qua iſunt appetitus, partim mouet,
partim mouetur, quod enim expetit, qua ex parte expetit
mouetur, & appetitio quidam motus eſt: animal autē eſt
id quod mouetur: id autem quo tanquam instrumēto uti-
tur appetitus, corporeæ iam naturæ eſt tribuendū. Itaque
hoc ipsum in iis actionibus quæ corporis & animi cōmu-
nes ſunt, conſiderandum eſt. Nunc verò ut ſummatim di-
cam, id quod tanquam instrumētum mouet, ibi eſſe debet,
vbi & principium & finis idem eſt: ut in cardine in quo
conuexa quædam pars eſt, altera cōcava, quarū vna finis
eſt, altera principium. Itaque altera quiescit, altera moue-
tur, quæ cum ratione & cogitatione differant, tamen re ac
magnitudine separari nequeunt. Omnia enim pulsu &
tractu agitantur. Quocirca quemadmodum in circulo, ſic

hic manere aliquid, & inde motus incipere debet. Animal igitur, ut dictum est, eo ipso plane se commouet quod appetit: appetit autem non sine visione. visio porro omnis, vel rationis est, vel sensus particeps, cuius quidem ceteri etiam animantes sunt participes.

Sed de imperfectis bestiis, in quibus tangendi sensus tamquam reperitur, quid sit quod eas impellat, videndum est, utrum in iis visio & cupiditas inesse, necne possit. Nam cum in eis dolorem & voluptatem inesse constet, profecto, si haec ipsa insunt, cupiditas etiam insit necesse est. Visio vero quoniammodo etiam inheret? An quemadmodum etiam incerto motu agitantur, sic in eis haec insunt ipsa quidem, sed incerto quodammodo. Ac visio quidem quae sensum attingit, in aliis etiam animalibus, ut dixi, reperitur. Ea autem quae consilij est, in iis que ratione videntur. Vtrum enim hoc an illud faciat indicare rationis & consilij iam munus & officium est, atque id necesse est, uno dimetiatur, quandoquidem maius ita persequitur, ut ex una visione plures efficere possit. Ex quo evenerit, ut opinionem habere multa non videatur, propterea quod eam visionem non habeant, quae ratiocinazione comparatur, cum haec illam gignat. Itaque in cupiditate nullus consilio locus est: quae interdum vincit, impellitque voluntatem, nonnunquam vero contra cupiditatem repellit ut globus globum, sic cupiditatē cupiditas, cum animi impotētia dominatur. Natura autem semper superior praeest & imperat, itaque mouet, ut tribus iam motibus agitur. Pars autem animi, in qua ars inest & scientia, non mouet, sed stat immobilis. Quonia autem opinio & oratio alia de toto genere est, alia in rebus singulis versatur,

ARIST. DE ANIMO

Cap. 12.

quarum hac sentimus hunc vel illum hoc facere oportere, alia hoc esse tale quipiam, & me talem esse. profectò hec iam opinio & sententia mouet & impellit, non ea quæ in toto genere versatur, aut certè vtraque, sed generalis quieta magis, alia non. Ac animum quidē cum, cuius omne opus in alendo est, omne id quod vivit habeat necesse est, idque à primo ortu ad extremum. Nā cum necesse sit id quod procreatū est, progressum, statum, senectutemque habere, quæ sine cibo existere nullo modo possunt, profectò insit necesse est animus qui alat, in iis quæ nascantur & intereant. At verò sensum nō necesse est inesse in iis omnibus, quæ vita sustinentur. Nam neque ea quorum corpus est simplex, tactum habere possunt, neque sine hoc ullum animal existere, neque verò ea omnia, quæ species materię expertes non recipiunt. Animal autem sensu præditū esse debet: siquidem natura nihil frustrà facit. Ad finem enim quæ natura constant, referuntur omnia, aut certè fortuitæ quædam declinationes sunt ab iis, quæ certi cuiusdam finis causa fiebant. Omnis igitur natura gradiens, si sensus est expers, intereat necesse est, nec vñquam ad ultimum peruenire poterit, quod naturæ munus est. Quo enim pateretur? Nam iis quæ permanent, nec mouentur loco, ibi adest alimentum, vbi fixa adhærescunt. Nec verò fieri potest, vt sit corpus, quod animo, menteque que diiudicandi vim habeat, sit præditum, nec sensum habeat, dummodo non sit è genere eorum quæ manent, idemque procreatū sit, quanquam ne si procreatū quidem non sit. cur enim nō habebit? Aut enim animo id melius est, aut corpori, quorū neutrū verum est. Nā nec animus melius propterea

intelligere potest, nec corpus ullo modo melius ex eo habi-
tur est. Ex quo illud efficitur, nullum corpus, quod locum
de loco mutet, animo sine sensu esse praeditum. At qui si sen-
sum habeat, necesse erit illud corpus aut simplex, aut con-
cretum esse. Simplex autem esse non potest. Non enim ta-
ctum habebit, quem habere oportet. Quod ex eo sciri potest,
quia cum animal corpus sit animo praeditum, et corpus
omne sub tactum cadat, quod autem sub tactum cadit, id
tactu ipso sensum moueat: profecto corpus animalis tan-
gendi sensum habeat necesse est, ut saluum possit permanere.
Nam alij sensus aliis interiectis rebus efficiuntur, ut odo-
ratus, aspectus, auditus, id vero quod contingitur, nisi sen-
sum habeat, alia declinare, alia sequi et approbare non po-
terit. Cui si locus sit, saluum esse animal nullo modo potest.
Itaque gustatus quasi tactus est quidam. Est enim cibi, cibus
autem corpus est quod sub tactu cadit: praesertim cum sonus, co-
lor, et odor, nec alant animantes, nec augeant, nec interi-
mant. Ex quo etiam intelligitur, gustatum tactum quen-
dam esse, propterea quod sensus fit, quo res quae sub tactum
cadunt, et quae alunt, internoscantur. Atque quidem sen-
sus animantibus necessarij sunt, idque ex eo perspici licet,
quod tactus expers animal esse nullo modo potest. Alij au-
tem et utilitatis causa, et generi animantium iam non
cuiuis, sed cuidam, veluti gradienti necessario dati sunt. Ut
enim saluum esse possit huiusmodi animal, necesse est, ut
non modo tangendo, sed etiam procul res percipiat. Quod
ita fiet, si per medium quoddam sentiendi vim habeat, hoc
ipso quod et ipsum medium ab eo quod sensum mouet,
et animal ab illo afficiatur et impellatur, ut enim id quod

A R I S T . D E A N I M O

mouet loco, ad quoddam tēpus facit, vt mutetur locus: & quod aliud pellit, facit vt illud ipsum aliud pellat, isq; motus per medium interiectum existit, & quod primo pulsat & iactat, pellit, nec pellitur, extreūm verò pellitur, neq; pellit: quod autē interiectum est ac medium, tum pellitur, tum pellit. Multa autē eodē modo media sunt in commutacione, nisi quòd dum in eodem loco manent, commutāt. Ac veluti si quis aliquid in cerā immittat, id mouebitur ad eum finē, quoad illud tinxerit: lapis verò nulla ex parte, aqua verò longè, latēq;, aér verò latissimè mouetur, afficitque & afficitur, si permaneat, vñusque sit. Itaq; de relatione meliori veriorque sententia est eorū, qui asserunt aera à colore & figura, quandiu continuatur affici, quām eorū qui aspectum emissum in aliquam rem, postea referri confirmant. In re autem lœui ac plana continuatur. Itaq; rursum etiam idem aspectum mouet, non sicut ac si quis signum in cera vsque ad finem perducat.

Cap. 13. Fieri autem non posse, vt animantium corpus simplex, vt igneum, vel animale sit, hinc sciri potest, quòd sublato tactu nullum alium sensum habere possunt, corpus enim quod tractandi vim habet, omne, vt dixi, animatum est. Alia autem loca in quibus sensus sedes est, terræ experientia esse possunt, & omnia eo ipso quòd per aliud sensu percipiunt, sensu afficiuntur, & per ea quæ interiecta sunt, cum tactus eo ipso sit, quòd ea tractet, ex eoque nomine hoc habet. Atqui etiam illa sanc tangendo sentiunt: verū id aliorum corporum interuentu accidit, hic solus per se illud facere videtur. Ex quibus efficitur, corpus animantium ex illis quidem elementis constare non posse. Nec verò è ter-

ra constare potest. Omnia enim rerum quæ tactum mouent, tactus est quasi mediū quoddam: in cùmque sensum non solum omnes terræ differentiae cadere possunt, verum etiam calida & frigida ceteraque omnia, quæ tactui subiiciuntur, ob eāmque causam obibas, capillis, aliisque partibus eiusdem generis nullum sensum percipimus, quod terræ naturam imitentur. Et ea omnia quæ terra gignit, nullum sensum habet, propterea quod terreæ naturæ sint. porró autem sublato tactu, nullum alium sensum habere possunt: instrumentum autem huius sensus, nec terræ, nec aliis elementi naturā imitatur. Ex his perspicuum est, neceſſe esse animantia quæ hoc uno sensu careant, interire. Neque enim in illa natura quæ non sit animal, hic sensus esse potest, neque aliquid quod sit animal, illum alium nisi hunc necessariò habere debet. Ob eāmque causam alia quæ sensu subiiciuntur, ut color, ut sonus, ut odor, cum maiorem quandam vim habent, non animantia, sed sensus tantum instrumenta labefactat & interimunt, nisi forte per aliud veluti si una cum sono impulsus aliquis vehemens oriatur: & à rebus quæ cernuntur, atque ab odore alia quædam corpora mouentur, quæ ipsa tactu suo interimunt: & succus eo ipso interimit, quod unà vim contingendi habet. At verò eorum quæ sub tactum cadunt, ut caloris, frigoris, & duritici, maior quedam vis animantia de medio tollit. Nam cùm omnium eorū quæ sensus mouentia sunt, nimia quædam vis ac præstantia sensum labefactet, fit, ut ea etiam quæ sub tactum cadunt, tactum deteriorem faciant. Cùmque hoc sensu vita definita sit, propterea quod, ut demonstratum est, fieri non posset, ut eo sublato animal

in vita maneat, fit, vt rerum quæ tactui subiiciuntur, vis
quædam maior, non solū eius sedem, sed etiam animantia
ipsa interimat: propterea quod necesse sit animalia hunc
vnum habere. Cæteros autem sensus animantibus natura
dedit, non vt essent omnino quemadmodum dixi, sed vt
melius essent: veluti aspectum, vt cernant, quia in aëre &
aqua degunt, omninoque in re perlucida: gustatum vt vo-
luptatem & dolorem in cibo sentiant, expetant, atque ad
eum veniant: auditum, vt aliquid sibi ipsa significant: lin-
guam denique, vt alteri sensa animi aperiant.

F I N I S.